

ÖSTERSUNDS
KOMMUN
STAAREN TJÆLTE

Bakgrundsrapport för minskad ojämlikhet

Dokumentansvarig: Sonny Rim, Utvecklingsstrateg

Författare: Helene Olsson Sandal, Sonny Rim, Sonny Hoffman

Dokumenttyp: Riktlinje (Politisk)-Bakgrundsrapport

Dokument-ID: RBR – 2509

Version: 1

Berörd verksamhet: Alla förvaltningar

Giltig från: 2022-09-01

Giltig till:

Antal sidor: 43

Innehåll

1 Inledning	4
1.2 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte.....	5
1.3 Avgränsningar.....	5
1.4 Metod.....	6
1.5 Riktlinjen ersätter ”Ett Östersund för alla” och ”Handlingsplan mot barnfattigdom”	6
2. Internationella, nationella och regionala åtaganden	7
2.1 Mänskliga rättigheter	7
2.2 Agenda 2030.....	8
2.3 Diskrimineringslagen.....	10
2.4 Intersektionalitet	10
2.5 Barnkonventionen.....	11
2.6 Svensk funktionshinderpolitik.....	11
2.7 Svensk folkhälsopolitik	12
2.8 Regional styrning.....	13
3. Livsvillkor nationellt och i Östersund	15
3.1 Segregation nationellt och lokalt	15
3.2 Personer med funktionsnedsättning	16
3.3 Östersund - en kommun för aktivt och hälsosamt liv och åldrande	18
3.4 Pandemi och ojämlikhet	19
4. Att främja delaktighet och motverka diskriminering.....	20
4.1 Universell utformning.....	21
4.2 Befintliga brister i tillgängligheten.....	22
4.3 Individuella stöd och lösningar för individens självständighet	23
5. Barn och unga	23
5.1 Barnrättsperspektiv	24
5.2 Barn och ungas trygghet	25
5.3 Delaktighet och inflytande hos barn och unga	31
6. Avstämning planeringsdirektiv.....	35
7. Slutsats.....	36
7.1 Östersunds kommun verkar för att utjämna skillnader i livsvillkor mellan olika grupper	36
7.2 Östersunds kommun verkar för att vara en åldrandevänlig kommun sett ur ett livsloppsperspektiv	37
7.3 Östersunds kommun ställer krav på universell utformning av miljöer, produkter och tjänster	37

7.4 Östersunds kommun verkar för att systematiskt identifiera och undanröja hinder för delaktighet i alla samhällsområden.....	37
7.5 Individen är delaktig i utformning och beslut av personliga lösningar som har hög kvalitet och är likvärdiga.	37
7.6 I Östersunds kommun finns ett starkt och tydligt barnrättsperspektiv	38
7.7 Oavsett var barn och unga befinner sig i Östersunds kommun ska de känna sig trygga.	38
7.8 I Östersunds kommun upplever barn och unga att de är delaktiga i samhället och kan påverka sin vardag.....	38
8. Förtydliganden.....	39
9. Relaterade dokument	39

1 Inledning

Vad händer när Östersunds kommun fokuserar på grupper av människor som lever med ojämlika livsvillkor? Jo vi får ett mer jämlikt Östersund – ett Östersund för alla - där alla kan vara delaktiga på lika villkor socialt, ekonomiskt och politiskt. Riktlinjen för minskad ojämlikhet ska visa vad Östersunds kommun ska göra för att skapa ett samhälle där alla kan vara delaktiga utan hinder och där kommunen har ett barnrättsperspektiv. Kommunala verksamheter har möjlighet/rådighet att påverka flera faktorer som har betydelse för möjlighet till delaktighet, såsom samhällsplanering, skolverksamhet, vård, omsorg, miljö och natur. Riktlinjen behövs för att visa vilken ambitionsnivå kommunen har som skyldighetsbärare av konventioner och lagar på området.

1.2 Bakgrund

Ett samhälle utan hinder är ett samhälle där alla kan vara delaktiga, och gör Östersund till en attraktiv plats att leva och verka i. Det är också en kommun där besökare känner sig välkomna.

Ett jämlikt samhälle bygger på principen om allas lika rättigheter och möjligheter oberoende av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Även om många länder har haft en positiv ekonomisk utveckling med minskad fattigdom under de senaste decennierna, så har klyftorna ökat både inom och mellan länder. 1 Jämlikhet minskar risken för konflikter och främjar alla människors möjlighet att delta i och påverka samhällsutvecklingen.

För att ta ett exempel ser veckligheten annorlunda ut idag, för cirka 20% av befolkningen, då personer med funktionsnedsättning har helt andra levnadsvillkor än andra personer i Östersunds kommun. 2 Livsvillkoren skapas utifrån hur samhället organiseras och struktureras. Att få tillgång till utbildning, arbete, en rik fritid, att kunna klara sig på egen hand är inte alltid självklart. Hälsa är ett utfall av hur väl livsvillkor fungerar.

I Östersunds kommun kan vi se skillnader utifrån socioekonomiska förutsättningar exempelvis genom undersökningar som visar inkomstnivå i olika bostadsområden. 3 Den sociala kompassen 2018/2019 visar att det finns skillnader i olika områden i kommunen utifrån hälsa, arbetslöshet, ekonomiskt bistånd och personer födda utanför EU.

Östersunds kommun ska identifiera och åtgärda hinder för delaktighet och se till att inte nya hinder uppstår. Samhället ska utformas med medvetenhet om den variation som finns i befolkningen. Delaktighet är en rättighets- och jämlikhetsfråga, inte någon ska bli diskriminerad.

Åtgärder för att öka delaktigheten för alla är en investering för hållbar utveckling. Lösningar som är bra för personer med funktionsnedsättning brukar till exempel ofta vara bra för alla och minskar behovet av specialanpassningar och dyra åtgärder i

1 Lämna ingen utanför, Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige, oktober 2020

2 Myndigheten för delaktighet

3 Den sociala kompassen 2018/2019 Östersunds kommun

efterhand. Tanken är helt enkelt att när vi formar samhället smart ska hela befolkningens behov och förutsättningar beaktas vilket generellt höjer kvaliteten i samhället. Människors olika behov och förutsättningar ska inte vara avgörande för möjligheten till delaktighet.

Att involvera användare i olika sammanhang är en förutsättning för att skapa användbara miljöer, produkter och tjänster i kommunen. Kan kommunen göra rätt från början betyder det att vi inte behöver göra om och ta kostnader senare. Arbetsinsatsen kostar men ger effekt på lång sikt. Underhåll av kommunens ytor skapar förutsättningar för delaktighet. Att göra rätt från början kan bli en dyrare investering men den blir hållbar över tid.

Riktlinjen ska ersätta följande styrdokument; ”Ett Östersund för alla - en strategi för inkluderande samhälle genom design för alla” och ”Handlingsplan barnfattigdom”.

Östersunds kommun är medlem i Världshälsoorganisationens (WHO) nätverk Age Friendly Cities and Communities och har en ambitionsnivå att förbättra möjligheterna för både äldre och personer med funktionsnedsättningar att leva hälsosamma och självständiga liv med ökad delaktighet i samhällsfrågor.

Förenta nationernas (FN:s) barnkonvention är lagstiftning och barnrättsperspektivet ska genomsyra all verksamhet i Östersunds kommun. Barnrättsperspektivet säkerställer att vi har trygga barn som trivs, som känner att de är delaktiga och kan påverka sin vardag. Barnrättsperspektivet är en viktig förutsättning för tillväxten i vår kommun, att våra unga upplever vår kommun som en attraktiv plats att inte enbart växa upp i, utan att fortsätta att leva och bo på. Genom att ha ett barnrättsperspektiv så synliggör vi barn som lever utsatta situationer, tex barn som lever i fattigdom.

1.2 Syfte

Syftet med att upprätta denna bakgrundsrapport är att dokumentera det material som ligger till grund för de ställningstaganden som sammanställs i riktlinje för minskad ojämlikhet.

1.3 Avgränsningar

Den här riktlinjen behandlar skillnader i livsvillkor mellan olika grupper utifrån diskrimineringsgrunderna, mänskliga rättigheter, barnkonventionen och funktionshinderpolitiken.

Jämlikhet mellan män och kvinnor behandlas i ”Riktlinje för jämställdhet” och vad gäller nationella minoriteter behandlas det i ”Riktlinje för nationella minoriteter”. Vad gäller skillnader i hälsa mellan olika grupper – behandlas det i riktlinje för ”Hälsa och välbefinnande”. Riktlinjerna stärker och kompletterar varandra.

Hur ska riktlinjen användas?

Riktlinjen är horisontell och ska styra nämndernas verksamhetsområden. Riktlinjer ger till skillnad från policys ett mer konkret stöd för ett visst handlande. De anger ambitionsnivå, förhållningssätt eller ställningstaganden för ett visst område som inte regleras av översiktsplanen eller program. De kan också reglera vilken typ av åtgärder och tillvägagångssätt vi ska välja, och sätta gränser för omfattningen. Riktlinjer är normerade styrdokument som ska ligga till grund för och beaktas när aktiverande styrdokument tas fram. En riktlinje kan utgå från ett processperspektiv eller ange ambitionsnivå för ett horisontellt perspektiv.

1.4 Metod

Utvecklingsstrateger har utarbetat bakgrundsrapporten. Detta har skett i nära samverkan med övriga kollegor på Område Strategi och Styrning. Alla förvaltningsledningar har fått möjlighet att komma med inspel liksom kommunens politiska forum; Tillgänglighetsrådet, Kommunala pensionärsrådet, tjänstepersoner i projektgruppen för "Åldrande vänlig kommun" AFCC samt elever från Jämtlands gymnasium. Efter avstämning med beredande tjänstemannagrupp läggs riktlinjen fram till kommunfullmäktige som beslutar om remiss till samtliga politiska nämnder och partier. Efter behandling av remissvar läggs riktlinjen enligt plan fram till kommunfullmäktige för beslut under vintern 2021. Underlag från tidigare strategier ligger också till grund för bakgrundsrapporten.

1.5 Riktlinjen ersätter "Ett Östersund för alla" och "Handlingsplan mot barnfattigdom"

Ett *Östersund för alla* – en strategi för ett inkluderande samhälle genom design för alla ska utgå och denna riktlinje ska ersätta den. Ett Östersund för alla har varit en strategi för att förverkliga konventioner, lagstiftning och kommunens idé om delaktighet och tillväxt. Det har lett till många förbättringsarbeten i kommunen vad gäller delaktighet ur ett funktionshinderperspektiv men också kring normer i stort. Strategin har också lett till mycket uppmärksamhet, samarbeten, studier, evenemang och utmärkelser, lokalt, regionalt, på riksnivå men också internationellt.

Riktlinjen ersätter också *Handlingsplan mot barnfattigdom*. Det kan konstateras att nivån på barnfattigdom i Sverige går i rätt riktning, även om skillnaderna mellan grupper fortsätter att öka. Ur ett nationellt perspektiv ligger Östersunds kommun på den övre tredjelen med 92.5 % barn som vare sig har LIS eller försörjningsstöd.⁴

Handlingsplanen syfte är att mildra konsekvenserna mot barnfattigdom. Där räknas upp ett antal områden som man anser vara av betydelse, arbetsmarknad, utbildning, fritid samt uppföljning. Man räknar upp, mål, vad som ska göras, och vilken förvaltning som är ansvarig. Det förtjänas att sägas att de flesta av målen är uppnådda.

Östersunds kommun ska ha ett starkt och tydligt barnrättsperspektiv. Ett barnrättsperspektiv innebär att beslutsprocesser och andra åtgärder ska utgå från barnets rättigheter. Med ett barnrättsperspektiv utgår Östersunds kommun från barnet eller en grupp med barn. I praktiken ställs frågan, hur påverkar beslutet eller åtgärden barn som lever i ekonomisk utsatthet?

När kommunen på detta sätt vänder på perspektivet och utgår från barn och deras behov och rättigheter. Jämfört med nämnda handlingsplan riskerar kommunen inte heller att missa några områden. Barnfattighedsfrågor berör alla förvaltningar på något sätt. Den föreslagna riktlinjen har också ett horisontellt perspektiv, vilket innebär alla förvaltningar ansvarar för att ta hänsyn i alla beslut och åtgärder till barn som lever i ekonomisk utsatthet.

⁴ Barnfattigdom i Sverige. Rädda Barnen 2018. Östersund ligger på plats 112 av 290 kommuner.

Föräldrarnas ekonomiska situation är den enskilt största orsaken till barnfattigdom. Östersunds kommun har också ett ställningstagande som behandlar detta. Den återfinns i riktlinjen för God hälsa och välbefinnande.

2. Internationella, nationella och regionala åtaganden

Nedan följer en beskrivning av internationella, nationella och regionala åtaganden som kommunen behöver leva upp till. Målet är att Östersunds kommun ska förverkliga målen i nedan nämnda styrdokument.

2.1 Mänskliga rättigheter

Mänskliga rättigheter gäller alla. FN har förtydligat att och hur de mänskliga rättigheterna gäller för personer med funktionsnedsättning i en särskild konvention.

De mänskliga rättigheterna är universella och gäller för alla. De slår fast att alla människor, oavsett land, kultur och sammanhang, är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna täcker in många delar av en människas liv. De syftar till att alla människor ska få möjlighet att leva ett drägligt liv och inkluderar regler om människors möjlighet att överleva, inbegripet föda och husrum, om människors rätt till sina innersta tankar och trosuppfattningar, om skydd för familjen, frihet från tortyr och slaveri, om rätt till utbildning och hälsa och yttrandefrihet.

Alla människors behov är lika viktiga och måste ligga till grund för hur ett samhälle utformas. Alla resurser måste användas på ett sådant sätt att varje individ får lika möjligheter att delta i samhället. De mänskliga rättigheterna är odelbara och inbördes beroende av varandra

Det kan till exempel vara svårt att tillgodogöra sig rätten till utbildning om man inte har mat för dagen. Utan utbildning kan det i sin tur vara svårare att ta del i den politiska processen.

Det här är vad den allmänna förklaringen bland annat handlar om.:

1. Alla människor är lika mycket värda.
2. Mänskliga rättigheter gäller lika för alla människor.
3. Alla människor har rätt att leva och att vara medborgare i ett land.
4. Länderna ska skydda människor så att de kan känna sig säkra.
5. Ländernas lagar och domstolar ska behandla alla människor lika.
6. Människor ska kunna resa i sina länder och till andra länder.
7. Länderna ska ta emot flyktingar som saknar skydd i sina egna länder.
8. Människor ska själva få bestämma över sina liv. De ska få gifta sig, tycka vad de vill och tro på vilken gud de vill eller inte tro på någon gud alls.
9. Länderna ska kämpa mot fattigdom och se till att människor har arbete och bostad, får äta sig mätta och lär sig att läsa och skriva.

2.2 Agenda 2030

Att motverka ojämlikhet mellan individer och mellan olika grupper av både barn och vuxna är en viktig uppgift för kommuner. FN har antagit globala utvecklingsmål, Agenda 2030, som syftar till att uppnå en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar värld till år 2030. Målen handlar om att försöka skapa anständiga och hållbara levnadsförhållanden och livsvillkor för alla världens människor och ingen får lämnas utanför. 5

Agenda 2030 innehåller 17 mål, 169 delmål och 230 indikatorer som är integrerade och odelbara. Det betyder att inget mål kan nås på bekostnad av ett annat och att framgång krävs inom alla områden för att målen ska kunna uppnås. Agendans mål är beroende av varandra och bildar en helhet. De väger också in de tre dimensionerna ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet.

Ekologisk hållbarhet handlar om jordens ekosystem och att långsiktigt behålla deras funktioner, till exempel förmågan att producera mat och energi, tillhandahålla rent vatten, reglera klimat och bidra till rekreation.

Social hållbarhet handlar om människors samhällsliga livsbetingelser, som till exempel mat, hälsa, trygghet, utbildning, rättvisa och maktutövning. Förutom det individuella perspektivet handlar det om hur dessa fördelar sig mellan människor. De mänskliga rättigheterna är grundläggande. I bilaga 1 går det att läsa mer om hur varje mål hänger ihop med personer med funktionsnedsättning.

Grön ekonomi handlar om att satsningar på till exempel miljöteknik som driver på den ekonomiska utvecklingen. En grön ekonomi kan vara ett ekonomiskt system som resulterar i att människans livsbetingelser förbättras samtidigt som miljörisker och de ekologiska belastningarna minskar. En grön ekonomis egenskaper är låga växthusgasutsläpp, effektivt resursutnyttjande och den är social inkluderande. 6

Målen ska vara uppnådda till år 2030 i världens alla länder. Detta innebär att världens länder på en global nivå ska utrota fattigdom och hunger, förverkliga de mänskliga rättigheterna för alla, uppnå jämställdhet och egenmakt för alla kvinnor och flickor samt säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser.⁷ För att tydligare illustrera detta har miljöprofessorn Johan Rockström och miljöekonomen Pavan Sukhdev tagit fram illustrationen nedan. Det nedersta lagret/basen, är miljömässig hållbarhet. Nästa lager är de sociala målen och överst de ekonomiska målen. Mål 16 handlar om fred vilket är ett världsomfattande behov som går tvärs igenom alla tre mål. Vi behöver ändra sättet att se på målen menar forskarna där ekonomin tjänar samhället så att samhället kan utvecklas inom planetens miljömässiga gränser. De båda forskarna lägger även på ytterligare ett lager i sin analys och hävdar att mat går som en röd tråd genom alla mål. "Hur vi löser matförsörjningen är faktiskt nyckeln till om vi kommer lyckas uppnå de Globala målen," sade Johan Rockström under den internationella konferensen EAT forum 13 juni 2016. 8

5 <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/>

6 Analys hållbar tillväxt, Östersunds kommun

7 <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/>

8 <https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-for-utveckling-och-fattigdomsbekampning/agenda2030-och-de-globala-malen/attachment/grafik-tre-dimensioner/>

Bild 1. De tre dimensionerna av hållbar utveckling 9

Mål 10 – minska ojämlikheten i samhället

Grunden för ett hållbart samhälle är en rättvis fördelning av resurser och såväl ekonomiskt, socialt och politiskt inflytande i samhället. Globala målens ledord är *Leave No One Behind*, lämna ingen utanför, och mål 10 belyser vikten av att verka för ett samhälle där ingen lämnas utanför i utvecklingen. Kommuner har genom sitt välfärdsuppdrag både goda möjligheter och ett brett ansvar för att motverka ojämlikhet mellan olika individer och mellan olika grupper i befolkningen utifrån kön, bakgrund och socioekonomisk situation. Det bidrar till en mer hållbar samhällsutveckling. 10

Även om Sverige är ett av de mest jämlika länderna i världen, finns stora klyftor mellan individer och mellan olika grupper. Det handlar om strukturella förhållanden och skillnader i tillgång, förutsättningar, resurser samt möjligheter att delta och påverka samhällsutvecklingen. Frågan om jämlikhet knyter därför an till merparten av övriga globala målen. 11 Övriga mål att särskilt beakta är mål 11 hållbara städer och samhällen samt mål 16 fredliga och inkluderande samhällen.

Under mål 10 finns ett antal delmål, några lyfts fram nedan:

10.1 Minska inkomstklyftorna
Till 2030 successivt uppnå och upprätthålla en inkomstillväxt högre än det nationella genomsnittet för de 40 procent av befolkningen som har lägst inkomst.

10.2 Främja social, ekonomisk och politisk inkludering
Till 2030 möjliggöra och verka för att alla människor, oavsett ålder,

9 <https://www.globalamalen.se/ett-nytt-satt-att-se-de-globala-malen-som-en-tarta/>

10 SKR, Sveriges kommuner och regioner

11 Lämna ingen utanför. SCB

kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.

10.3 Säkerställ lika rättigheter för alla och utrota diskriminering
Säkerställ lika möjligheter och minska förekomsten av ojämlika utfall, bland annat genom att avskaffa diskriminerande lagstiftning, politik och praxis och främja lagstiftning, politik och åtgärder av lämpligt slag i detta hänseende.

10.4 Anta skatte- och socialpolitik som främjar jämlikhet.
Besluta om politik, särskilt finans-, löne- och socialskyddspolitik, och successivt uppnå ökad jämlikhet.

10.7 Främja ansvarsfull och säker migration
Underlätta en ordnad, säker, reglerad och ansvarsfull migration och rörlighet av personer, inklusive genom planerad och väl fungerande migrationspolitik.

2.3 Diskrimineringslagen

Diskrimineringslagen ska motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Diskriminering kan ske både utifrån bristande tillgänglighet i samhället och genom strukturer som missgynnar. Det kan också ske i form av direkta handlingar och agerande på individnivå. Det finns fortfarande stereotypa uppfattningar, fördomar och attityder i samhället som till exempel leder till diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Diskrimineringslagen skyddar individer (och inte till exempel organisationer och företag). Förbudet mot diskriminering innebär till exempel att arbetsgivare inte får diskriminera anställda, att skolan inte får diskriminera elever och att personal i en affär inte får diskriminera sina kunder. 12

2.4 Intersektionalitet

Ordet intersektionalitet kommer från engelskan intersection, som kan betyda vägkorsning eller skärning.¹³ Det används för att beteckna hur olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar och ibland förstärker varandra, en enskild maktordning kan inte förstås oberoende av andra. En intersektionell analys kan exempelvis synliggöra hur särskilda satsningar på vissa målgrupper, såsom nyanlända, lågutbildade eller personer med funktionsnedsättning, inte tar hänsyn till att personer kan tillhöra flera målgrupper samtidigt och ha behov som kräver en kombinerad insats. Till exempel kan en grupp med nyanlända ha helt andra behov än en annan om den ena gruppen är högutbildad och den andra lågutbildad, eller om den ena gruppen är kvinnor och den andra är män. Om det då sätts in samma insats till båda grupperna riskeras satsningen inte fungera för alla. Intersektionalitet kan alltså vara ett verktyg för att skapa anpassade insatser och därmed nå önskade resultat.

12 <https://www.do.se/lattlast/>

13 <https://www.jamstall.nu/fakta/intersektionalitet/>

2.5 Barnkonventionen

Barnkonventionen är ny lag sedan 1 januari 2020. 14 Lagen innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen. Barnets rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. En inkorporering av barnkonventionen bidrar till att synliggöra barnets rättigheter. Det är ett sätt att skapa en grund för ett mer barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet. Det innebär bla att för Östersunds kommunen att ett barnrättsperspektiv ska tillämpas i alla beslut som rör barn.¹⁵

2.6 Svensk funktionshinderpolitik

FN:s konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning är utgångspunkten i den nya nationella funktionshinderpolitiken 2016.¹⁶ I konventionen finns skyldighetsbärare och rättighetsbärare. Skyldighetsbärare är den som ansvarar för att respektera, skydda, uppfylla och främja de mänskliga rättigheterna det vill säga staten och det offentliga exempelvis kommuner. Rättighetsbärarna är de individer som har mänskliga rättigheter.

Man kan vara född med en funktionsnedsättning eller så kan man få en efter att man varit sjuk eller varit med om en olycka. Exempel på funktionsnedsättningar är

1. om du inte kan höra
2. om du inte kan se
3. om du inte kan röra dina ben
4. om du har svårt att skriva och läsa
5. om du är allergisk och exempelvis inte tål pälsdjur
6. om du har mycket svårt att sitta still och vara uppmärksam
7. om du har mycket svårt att minnas och förstå.
8. Olika funktionsnedsättningar har olika namn, till exempel dyslexi, ADHD och dövhet.

Allmänna principer 17 som gäller i konventionen för personer med funktionsnedsättning beskrivs i artikel 3. Konventionens principer är följande:

- a) respekt för inneboende värde, individuellt självbestämmande, innefattande frihet att göra egna val samt enskilda personers oberoende,
- b) icke-diskriminering,
- c) fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället,
- d) respekt för olikheter och acceptering av personer med funktionsnedsättning som en del av den mänskliga mångfalden och mänskligheten,
- e) lika möjligheter,
- f) tillgänglighet,

¹⁴ Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

¹⁵ Mer om detta under avsnitt x.x

¹⁶ Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken Prop. 2016/17:188

¹⁷<https://www.regeringen.se/4ae1cb/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning.pdf>

- g) jämställdhet mellan kvinnor och män,
- h) respekt för den fortlöpande utvecklingen av förmågorna hos barn med funktionsnedsättning och respekt för funktionsnedsatta barns rätt att bevara sin identitet.

Det nationella målet för funktionshinderpolitiken är att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas. För att nå det nationella målet ska genomförandet av funktionshinderspolitiken inriktas mot fyra områden:

- Principen om universell utformning
- Befintliga brister i tillgängligheten
- Individuella stöd och lösningar för individens självständighet
- Att förebygga och motverka diskriminering

Den svenska funktionshinderspolitiken är tvärspektoriell och omfattar alla aspekter av levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. I Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken prop 2016-17:188 finns identifierat sju områden med särskild relevans för genomförande och uppföljning av Agenda 2030, nämligen:

arbete och försörjning, utbildning, transport, byggd miljö och samhällsplanering, it, innovation och teknikutveckling, hälsa, samt demokrati.

Funktionshinderpolitiken berör alla myndigheter nationellt och ska bidra även där till full delaktighet i alla politikområden.

Ett exempel från ett annat politikområde är "politik för gestaltad livsmiljö":

"Mål för arkitektur, formgivning och design: Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön. Målet ska uppnås bland annat genom att miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla." 18

2.7 Svensk folkhälsopolitik

Det övergripande nationella målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Folkhälsopolitiken har 8 målområden varav ett är kontroll, inflytande och delaktighet.¹⁹

I Sverige finns det tydliga socioekonomiska skillnader i grad av kontroll, inflytande och delaktighet. För att åstadkomma en god och jämlik hälsa är behövt alla individers möjligheter till kontroll, inflytande och delaktighet i samhället främjas i det dagliga livet. Det gäller oavsett socioekonomisk bakgrund, kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsförmåga, sexuell läggning, ålder eller geografisk hemvist. Att arbeta för de mänskliga rättigheterna och med att motverka diskriminering och

18 <https://www.boverket.se/sv/samhallspanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/>
19 Regeringens proposition 2017/18:249 God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik

annan kränkande behandling samt främja frihet från hot och våld är grundläggande. Folkhälsopolitiken lyfter följande områden som avgörande:

1. ett jämlikt deltagande i demokratin
2. ett jämlikt deltagande i det civila samhället
3. arbetet för de mänskliga rättigheterna
4. sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter
5. ökad kontroll, inflytande och delaktighet för vissa individer och grupper.

Folkhälsopolitiken är horisontell och är en del av andra politikområden. 20

2.8 Regional styrning

I Region Jämtland Härjedalen finns Regional utvecklingsstrategi (RUS): 21 Jämtlands län 2050 En nytänkande och hållbar region att leva, verka och utvecklas i Beslutad 2021-02-17, av: Regionfullmäktige, §214

“Det är en aktiv dialog och förankring mellan oss medborgare och samhällets olika aktörer, vi som bor här känner oss delaktiga i samhällsutvecklingen och vi får möjlighet att påverka i frågor som berör oss, vilket stärker demokratin. Detta ligger till grund för vårt samhällssystem, där tillit och förtroende mellan samhällsnivåer är framgångsfaktorer.

År 2050 Allt detta har lett till att vi år 2050 genom investeringar och digitala innovationer fått en robust och hållbar samhällsutveckling med tillgänglig infrastruktur som gör att vi kan bo i olika livsmiljöer i länet. Vi planerar från framtiden, för framtiden, och vi känner oss trygga i att lämna över ett samhälle till nästa generation där de kommer att ges möjlighet till samma värdefulla resurser som vi har. ”I Jämtlands län är befolkningen i centrum, ekologin sätter ramarna och ekonomin är ett medel och en förutsättning för hållbar utveckling”

Länets folkhälsopolicy som särskilt lyfter hälsan i länet; ”Vår hälsa – länets möjlighet 2020 – 2024. Visionen i den lyder: ”Hälsa på lika villkor för en hållbar utveckling i Jämtlands län”. Östersunds kommun har beslutat att ställa sig bakom policyn. Ett av utvecklingsområdena för ökad folkhälsa handlar om möjligheter för medborgarna att vara delaktiga i styrning och utveckling av samhället – särskilt när det gäller jämställdhet, integration, arbetsmarknad och funktionshinder i samhället.

Det kan ske genom ett öppnare beslutsfattande och en positiv inställning till dialoger. Ett av målen handlar om inflytande och delaktighet:

1. Införa förbättrade möjligheter till inflytande, kontroll och att kunna påverka sitt liv
2. Aktivt utveckla hälsofrämjande ledarskap som främjar delaktighet och inflytande för alla människor med särskild hänsyn till individers funktionsnedsättningar

20 <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/v/var-livsmiljos-betydelse-for-en-god-och-jamlik-halsa2/?pub=93308#93318>

21 Jämtlands län 2050 En nytänkande och hållbar region att leva, verka och utvecklas i Beslutad 2021-02-17, av: Regionfullmäktige, §214

3. Öka möjligheter för alla medborgarna att vara delaktiga i styrning och utveckling av samhället genom normbrytande perspektiv utifrån diskrimineringsgrunderna
4. Genomföra ett öppnare beslutsfattande och en positiv inställning till dialoger
5. Verka för jämlikt deltagande i demokratiska processer och det civila samhället
6. Utveckla bostadsområden som är socialt hållbara – som motverkar boendesegregation och främjar trygghet, tillit och en god och jämlik hälsa
7. Stärka arbetet för de mänskliga rättigheterna och motverka diskriminering och annan kränkande behandling samt frihet från hot och våld

Bild 2. Källa: Östersunds kommun. Ett barn som leker i vattnet med hink och spade.

Folkhälsopolicyn anger också fyra utvecklingsområden. Det första har ett starkt barnfokus, det tidiga livets villkor:

1. Skapas genom goda barn- och vuxenkontakter
2. Skapas genom goda sociala villkor för barnfamiljer.
3. Skapas genom en trygg ekonomisk situation där barnfattigdom och dess orsaker minimeras
4. Skapas genom en uppväxt i hållbara miljöer – såväl fysiska som sociala
5. Skapas genom att alla beslut och verksamheter utgår från barnkonventionen
6. Skapas genom att öka möjligheterna att ge barn och unga jämställda, jämlika förutsättningar att etablera hälsosamma levnadsvanor
7. Skapas genom att bygga fungerande tvärsektoriella samverkansformer med barns bästa i centrum riktat till barn och deras vårdnadshavare

3. Livsvillkor nationellt och i Östersund

I Östersunds kommun finns det grupper som upplever sämre livsvillkor än andra. I medborgarundersökningen "Hälsa på lika villkor" 22 visar det sig att några områden har en nedåtgående trend och det är området trygghet och sociala relationer, där upplevelsen av tillit till andra människor har minskat. Många indikatorer inom området trygghet och sociala relationer som inkluderar att man avstått från att gå ut ensam, tillit till andra människor och har socialt stöd visar på en negativ trend sedan år 2010 i Östersunds kommun. Kommunen sticker fortfarande ut negativt jämfört med länets övriga kommuner då det finns en högre andel personer som avstår från att gå ut ensamma. 23 Det är en stor könsskillnad då kvinnor (43 procent) i högre utsträckning upplever otrygghet utomhus än män (9 procent). På länsnivå är det tydligt att det främst gäller den yngsta åldersgruppen och att det sedan 2010 är en större andel personer i alla åldersgrupper förutom den äldsta som avstått från att gå ut ensam.

Det är en större andel personer i Östersunds kommun jämfört med riket som upplever tillit till andra människor (76 procent i kommunen och 72 procent i riket). Andelen personer i Odensala som upplever tillit är signifikant större jämfört med andelen personer i Torvalla, 83 respektive 72 procent. Det är en mindre andel personer i kommunen som upplever tillit till andra människor 2018 (76 procent) än vad det var 2010 (81 procent). Det är andelen män som upplever tillit till andra människor som minskat från 82 procent 2010 till 75 procent 2018.

Det finns skillnader mellan exempelvis Odensala, Lit och Frösön som sticker ut positivt på vissa indikatorer i jämförelse med Torvalla och Brunflo. På länsnivå visar resultatet genomgående att utbildningsnivå och ekonomiska förutsättningar spelar en betydande roll för hälsoutfall. Även kön, ålder, funktionsnedsättning, sexuell identitet och födelseort är viktiga bakgrundsfaktorer för hälsan. Att ha en god social tillvaro och uppleva trygghet är en viktig del i människors hälsa. Det är också en skyddsfaktor för hälsan att vara del i ett socialt sammanhang.

3.1 Segregation nationellt och lokalt

Segregation handlar om att människor lever och verkar separerade från varandra. 24 Det kan handla om uppdelning utifrån olika perspektiv så som socioekonomisk status, etnicitet eller demografi (till exempel ålder eller kön). Denna åtskillnad innebär att det blir koncentrationer av människor med liknande bakgrund till exempel på arbetsmarknaden, i bostadsområden och i skolor.

Socioekonomisk segregation betyder att människor som tillhör olika social-, inkomst- och yrkesgrupper lever sina liv skilda från varandra och därmed får olika förutsättningar.

Segregationen påverkar hela samhället. Det är inte ett bostadsområde, en stadsdel eller en skola som är segregerad, utan hela kommuner och regioner. Det brukar kallas att segregationen är relationell. Att segregationen är relationell innebär också till exempel att utvecklingen i olika skolor och bostadsområden påverkar varandra.

22 Region Jämtland Härjedalen, Hälsa på lika villkor Rapport för Östersunds kommun 2018, HLV 2018

Östersunds Kommun (1).pdf (regionjh.se)

23 [https://www.regionjh.se/download/18.42c1fdd416c9735eb043fe/1566219701611/HLV%202018%20%C3%96stersunds%20Kommun%20\(1\).pdf](https://www.regionjh.se/download/18.42c1fdd416c9735eb043fe/1566219701611/HLV%202018%20%C3%96stersunds%20Kommun%20(1).pdf)

24 <https://www.delmos.se/om-segregation/>

Den socioekonomiska segregationen ökar. Fler personer i områden med socioekonomiska utmaningar har låg ekonomisk och materiell standard, och fler är trångbodda jämfört med andra områden. 25 Den socioekonomiska segregationen har ökat i Sverige sedan 1990-talet. Segregationen är mest märkbar i storstäderna och förorterna. I områden med socioekonomiska utmaningar levde över 50 procent i åldersgruppen 0–19 år i ett hushåll med låg ekonomisk standard år 2018. Motsvarande andel i övriga områden var 14 procent. 2019 var Sverige ett av de EU-länder som hade lägst andel personer i allvarlig materiell fattigdom, förutom i områden med socioekonomiska utmaningar där andelen var i nivå med EU-genomsnittet, knappt 7 procent. I övriga områden var andelen drygt 1 procent. Av befolkningen 16 år och äldre som bor i områden med socioekonomiska utmaningar bor 15 procent i hushåll med fler än två boende per sovrum. I övriga områden är 4 procent trångbodda enligt samma definition. Personer födda utanför Europa är i högre grad trångbodda än såväl inrikes födda som födda i Europa utom Sverige. I områden med socioekonomiska utmaningar är 30 procent av de födda utanför Europa trångbodda.

I Östersunds kommun kan vi se skillnader utifrån socioekonomiska förutsättningar exempelvis genom undersökningar som visar inkomstnivå i olika bostadsområden. 26 Den sociala kompassen 2018/2019 visar att det finns skillnader i olika områden i kommunen utifrån hälsa, arbetslöshet, ekonomiskt bistånd och personer födda utanför EU.

3.2 Personer med funktionsnedsättning

Det finns inget register i Sverige över alla personer med funktionsnedsättning. Det gör att den statistik som finns kommer från olika undersökningar. I dessa varierar andelen personer med funktionsnedsättning beroende på hur frågan är ställd. Lokalt i Östersunds kommun har vi få undersökningar gjorda vad gäller personer med funktionsnedsättning, det är ett utvecklingsområde. Vad gäller personer med fysisk funktionsnedsättning finns undersökningar enligt nedan.

I den nationella folkhälsoenkäten 2020 ställs frågor om nedsatt fysisk funktionsförmåga.²⁷ Andelen med funktionsnedsättning varierar över tid på ett sådant sätt att det är svårt att avgöra om någon egentlig tidtrend finns. Vid den senaste undersökningen var andelen cirka 22 procent. Funktionsnedsättning är vanligare med ökande ålder, allra vanligast är det bland de äldsta (65–84 år). Andelen personer med fysisk funktionsnedsättning är lägre bland personer med hög utbildningsnivå jämfört med personer med låg utbildningsnivå.

Personer med funktionsnedsättning i alla åldrar rapporterar sämre livsvillkor än övrig befolkning. De förvärvsarbetar i betydligt lägre utsträckning och de som arbetar är mer oroliga för att förlora arbetet än befolkningen i övrigt. En lägre andel kvinnor med funktionsnedsättning arbetar jämfört med män med funktionsnedsättning, medan motsvarande könsskillnad inte alls är lika uttalad bland personer som inte har en funktionsnedsättning. Det är också vanligare att sakna kontantmarginal och ha ekonomisk kris bland dem som har en funktionsnedsättning jämfört med övriga, och det är vanligare bland kvinnor jämfört med män. Motsvarande skillnad finns även bland personer utan funktionsnedsättning men i betydligt mindre utsträckning.

25 Lämna ingen utanför. SCB

26 Den sociala kompassen 2018/2019 Östersunds kommun

27 <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/funktionsnedsattning/>

Fler personer med fysisk funktionsnedsättning skattar sin hälsa som dålig jämfört med övrig befolkning. Det finns också skillnader mellan könen då det är en lägre andel kvinnor med funktionsnedsättning som skattar sin hälsa som bra i jämförelse med män med funktionsnedsättning. Även tandhälsan skattas sämre bland personer med funktionsnedsättning, och det är betydligt vanligare att rapportera svår huvudvärk, värk i skuldror, nacke, axlar, rygg och höft samt ischias bland personer med funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning uppger också att de i betydligt större utsträckning är trötta, har sömnbesvär, känner stress och har ängslan, oro och ångest jämfört med befolkningen i övrigt. När det gäller den självupplevda hälsan visar det sig att dålig hälsa är mer än tio gånger vanligare bland personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga medborgare. Nedsatt psykisk hälsa och dålig tandhälsa är till exempel mer än dubbelt så vanligt. 28 Ohälsan är inte kopplad till själva funktionsnedsättningen – det är mer omfattande än så. Skapar vi möjlighet för delaktighet ökar möjligheterna för en god hälsa och det ger vinster i sig.

Nationella folkhälsoenkäten 2018 i Region Jämtland Härjedalen – genomförs vart fjärde år med utökat urval. 29 Då svarsfrekvensen i Östersunds kommun är låg bland personer som uppger fysisk funktionsnedsättning går det inte att dra några slutsatser men på länsnivå är gruppen tillräckligt stor. Att beakta är att cirka hälften av länets befolkning är bosatta i Östersunds kommun.

Bild 3: Källa: Hälsa på lika villkor 2018, Region Jämtland Härjedalen. Bilden visar att det finns tydliga skillnader mellan gruppen som uppger fysisk funktionsnedsättning till skillnad från övrig befolkning vad gäller hälsa, socialt deltagande, emotionellt stöd, fysisk aktivitet, tillit och praktiskt stöd.

28 Nationella folkhälsoenkäten 2020, Folkhälsomyndigheten
29 HLV, Länsrapport 2018

3.3 Östersund - en kommun för aktivt och hälsosamt liv och åldrande

Ökad andel äldre

Enligt den befolkningsprognos som togs fram 2019 kommer antalet äldre över 80 år i Östersunds kommun under perioden 2019–2027 att öka med drygt 1 400 personer (från cirka 3 500 personer till närmare 5 000 personer). Genomsnittskostnaden 2019 för omsorg av personer över 80 år var 252 000 kronor/år. Med denna befolkningsprognos beräknas detta medföra en ackumulerad kostnadsökning på cirka 350 miljoner till år 2027 för Östersunds kommun. Andelen äldre över 65 år som har hemtjänstinsatser och särskilt boende har över tid legat ganska stabilt, vilket betyder att ett ökat antal äldre sannolikt betyder fler äldre som behöver hjälp. Befolkningsstrukturen visar som sagt på en något åldrande befolkning och att det i kommunen är en något äldre befolkning än i riket. Det är en större andel personer som närmar sig 65 år än vad det är som närmar sig 20 år. För att möta denna demografiska utveckling som sker i Östersunds kommun likt riket är det viktigt att skapa ett åldrandevänligt samhälle där fler äldre personer kan leva aktiva och självständiga liv för att minska behovet av stödinsatser och vård. Tidiga insatser av hälsofrämjande och förebyggande karaktär är viktiga för att skapa god hälsa i vår befolkning istället för att försöka motverka ohälsa och sjukdom när den väl uppstått. Som en del i målet att vara en kommun för aktivt och hälsosamt liv och åldrande är kommunen medlemmar i WHO-nätverket Age-Friendly Cities and Communities (AFCC).

Östersunds kommun är medlem i Världshälsoorganisationens (WHO) nätverk Age Friendly Cities and Communities och har därmed en ambitionsnivå att förbättra möjligheterna för både äldre och personer med funktionsnedsättningar att leva hälsosamma och självständiga liv med ökad delaktighet i samhällsfrågor. För att möta den demografiska utveckling som sker är det viktigt att skapa ett åldrandevänligt samhälle där fler äldre personer kan leva aktiva och självständiga liv för att minska behovet av stödinsatser och vård. Att arbeta hälsofrämjande är en viktig insats för att äldre ska kunna klara sig själva längre. Medlemskapet i AFCC är ett sätt att sätta fokus på problematiken och försöka hitta lösningar som fungerar i Östersunds kommun.

Kommunfullmäktige har gett kommunens nämnder och förvaltningar ett gemensamt uppdrag att påbörja arbetet med att göra Östersund till en mer åldrandevänlig kommun. Uppdraget kommer att genomföras som ett projekt under 2020–2022.

WHO har identifierat åtta fokusområden som kan bidra till att skapa åldrandevänliga städer och samhällen (AFCC):

1. Utemiljöer och allmänna byggnader
2. Transporter
3. Bostäder
4. Social gemenskap och delaktighet
5. Respekt och social tillhörighet (icke-diskriminering)
6. Arbeta, sysselsättning och medborgarinflytande
7. Information och kommunikation
8. Samhällsstöd och service

Projektet börjar med att kommunen gör en nulägesanalys av hur äldre och personer med funktionsnedsättningar upplever dessa åtta områden idag. Flera olika insamlingsmetoder kommer att användas för att fånga medborgarnas perspektiv. Kommunen kommer också hålla intervjuer och bjuda in till öppna dialogmöten. När nulägesanalysen är klar ska kommunen ta fram en flerårig handlingsplan för de områden som behöver utvecklas. Genom att förbättra de ovanstående åtta områdena för äldre och personer med funktionsnedsättningar säkerställer kommunen även viktiga delar i FN:s konventioner för mänskliga rättigheter.

3.4 Pandemi och ojämlikhet

Ålder, kön och socioekonomiska faktorer påverkar dödligheten i covid-19. 30 Det har visat sig att fler låginkomsttagare, lågutbildade, äldre och boende på LSS-boenden har avlidit under pandemin. Även kön och bakomliggande sjukdomar har påverkat dödligheten. Dödligheten i covid-19 var under våren 2020 högre bland låginkomsttagare, för människor som immigrerat från låginkomstländer, för lågutbildade och ogifta äldre. Ålder, kön och bakomliggande sjukdomar är betydelsefulla faktorer i dödligheten i covid-19. Andelen avlidna ökade med ökande ålder för båda könen. Fler män än kvinnor har avlidit i covid-19. Dödligheten bland personer över 70 år som bor på äldreboenden var större under perioden mars–juni 2020 än under motsvarande månader 2016–2019. Dödligheten i covid-19 bland människor med boendeinsatser enligt LSS var nästan 3 gånger högre än dödligheten i övriga befolkningen. Dödligheten i gruppen var också större för personer under 70 år än för personer över 70 år. Personer över 70 år blir oftare svårt sjuka i covid-19. Socialt utsatta grupper och vissa yrkesgrupper löper högre risk att smittas. Det är vanligare med sjukdomstillstånd som innebär risk för svåra symtom vid covid-19 i gruppen över 70 år, än i gruppen under 70 år. Många riskfaktorer för att drabbas av covid-19 finns hos socialt utsatta grupper som ofta är trångbodda och saknar möjlighet att hålla den sociala distansen. Även vissa yrkesgrupper utsätts för större smittorisk, som taxiförare, pizzabagare och buss- och spårvagnsförare.

På en övergripande nivå kan personer med olika typer av funktionsnedsättningar, barn till personer i någon typ av utsatthet och utlandsfödda från vissa delar av världen eller med kort vistelsetid i Sverige sägas vara särskilt sårbara för vissa typer av utsatthet som lämnar människor utanför i utvecklingen mot ett mer hållbart samhälle. Kvinnor och flickor är också ofta i högre grad sårbara, särskilt när olika sårbarheter och utsattheter överlappar varandra.

Det finns utmaningar i den statistiska uppföljningen om till exempel personer med funktionsnedsättning, barn, våld i nära relation och sexuellt våld. Det finns mycket begränsad statistik att tillgå om hedersrelaterat våld och förtryck, nationella minoriteter, papperslösa och hbtq-personer. Det är ett utvecklingsområde i Östersunds kommun.

En likvärdig skola och utbildning verkar vara en stark skyddsfaktor i förhållande till flera undersökta områden. Synliggörande av utsatthet kan också bidra till bättre generell förståelse för mekanismerna bakom sårbarhet. Att utveckla statistiken kan vara komplicerat, resurskrävande och ta tid, men är en möjlighet i sammanhanget.

En checklista under kriser och extraordinära händelser - med fokus på social hållbarhet- togs fram i Östersunds kommun under pandemin - för att uppmärksamma

30 SCB – Lämna ingen utanför. Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige, oktober 2020

skillnader mellan grupper. ³¹ Eftersom olika grupper i samhället har olika livsvillkor och levnadsförhållanden kommer kriser och extraordinära händelser påverka grupper i samhället på varierande sätt och konsekvenserna blir olika. Det är därför viktigt att i analyser och åtgärder till följd av en kris, beakta hur olika grupper i samhället påverkas här och nu, men också längre fram. De grupper i samhället som redan har en sårbar situation, sämre livsvillkor och levnadsförhållanden drabbas troligtvis hårdast. ³² I Östersunds kommun behöver därför uppmärksamma grupper i särskilt utsatta situationer. Dokumentet är tänkt att vara ett stöd för att identifiera hur olika grupper kan påverkas av krisen eller åtgärder till följd av krisen.

Rädda Barnen har i en rapport belyst konsekvenserna för barn i utsatta situationer p.g.a. Covid19 pandemin:

Det Rädda Barnen kan se när kommunen granskar konsekvenserna för barn i pandemins spår är att det är de barn som redan befinner sig i utsatta situationer som drabbas hårdast. Det är för dessa barn som stängda skolor och inställda fritidsaktiviteter får störst konsekvens, både på kort och lång sikt. Det är här Rädda Barnen kan se hur oro för föräldrars arbetslöshet eller släktingars sjukdom tär extra på barnen, hur svårigheterna att få hjälp på annat sätt än digitalt slår hårdast och hur den fysiska hälsan fallerar. Pandemin drabbar personer olika beroende på socioekonomisk status. Detta har visat sig i flera rapporter och Rädda Barnen oroar sig för vad denna ojämlikhet i konsekvenser leder till i framtiden. Rädda Barnen ser en stor risk att de ungdomar som går i gymnasiet idag kommer att få stora problem i framtiden med att komma in på högskoleutbildningar och få arbete. Detta gäller alla barn, men de som kommer från knappa förhållanden med föräldrar som inte kan vara ett stöd i skolarbetet kommer ha det ännu tuffare att nå sina drömmar. Här vill Rädda Barnen särskilt belysa situationen för nyanlända och asylsökande barn och ungdomar, såväl ensamkommande som barn i familj. De hade redan innan svårare att klara skolan och distansundervisningen har inte underlättat detta.

Rädda Barnen är oroliga för vad försämrad hälsa kommer göra med dessa barn – barn som förlorat sina fritidsaktiviteter under pandemin kommer ha svårt att komma igång med dessa när pandemin väl är över och har dessa barn då inte föräldrar som stöttar och pushar blir det än svårare. Redan innan pandemin fanns det stora skillnader i hälsotillstånd beroende på socioekonomisk bakgrund och pandemin riskerar att förvärra detta än mer.

Rädda Barnen är också oroliga för att barn som lever med hedersrelaterat våld och förtryck får det än svårare, även när pandemin är över. Ungdomar som Rädda Barnen möter berättar om rädsla för att fler gifts bort eller lovas bort till framtida äktenskap under pandemin, vilket leder till att förtrycket fortsätter även efter att barnet fyllt 18 år. ³³

4. Att främja delaktighet och motverka diskriminering

Vad är egentligen diskriminering? ³⁴ Det kan till exempel innebära att du blir utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier. Det kan också innebära att du blir orättvist behandlad på jobbet, i skolan, när du åker buss, besöker arbetsförmedlingen eller där du handlar.

³¹ Checklista under kriser och extraordinära händelser - med fokus på social hållbarhet

³² Lämna ingen utanför, SCB

³³ Rädda Barnen 2021. 1 år med pandemi för barn, konsekvenser och framtida risker

³⁴ <https://www.do.se/lag-och-ratt/diskrimineringslagen/>

En förenklad beskrivning av lagens definition av diskriminering är att någon missgynnas eller kränks. Missgynnandet eller kränkningen ska också ha samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna; kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Diskrimineringslagen innehåller även ytterligare en bestämmelse om förbud mot diskriminering när offentligt anställda möter allmänheten. Denna bestämmelse gäller enbart inom den offentliga sektorn och kompletterar de diskrimineringsförbud som gäller inom ovanstående områden. De som omfattas av förbudet är anställda inom stat, kommun och landsting. Förbudet gäller framförallt hur anställda bemöter allmänheten när de ger upplysningar, vägledning, råd eller annan sådan hjälp. 35

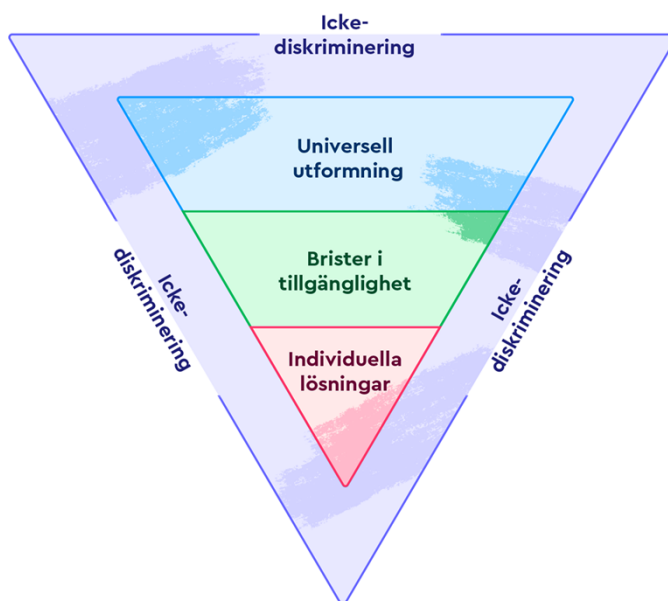

Bild 4. Källa: *Myndigheten för delaktighet*. Bilden visar relationen mellan diskrimineringslagstiftningen som är ramen för olika åtgärder för delaktighet. När kommunen arbetar bra med universell utformning – blir det färre hinder för delaktighet och behov av individuella lösningar minskar.

4.1 Universell utformning

Att arbeta med principen om universell utformning handlar om att skapa lösningar som fungerar för så många som möjligt redan från början. 36 Då inkluderas fler och man slipper göra anpassningar i efterhand, det skapar hållbarhet över tid. Tanken är helt enkelt att när samhället byggs smart ska hela befolkningens behov och förutsättningar beaktas vilket generellt höjer kvaliteten i samhället. Människors olika behov och förutsättningar ska inte vara avgörande för möjligheten till delaktighet. Många lösningar är utformade efter den norm som råder i samhället. Dessa lösningar fungerar bra för en begränsad grupp, samtidigt som de utgör hinder för andra. Inom universell utformning är utgångspunkten i stället att människor är olika med olika behov och förutsättningar. Genom att utgå från mångfalden i samhället kan lösningar skapas som fungerar för fler. Att arbeta för fler tillgängliga generella lösningar ger

35 <https://www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/>

36 <https://rattfranborjan.nu/wp-content/uploads/2019/11/En-guide-f%C3%B6r-Universell-utformning-den-21-oktober-1.pdf>

tydliga samhällsvinster. Genom att göra rätt från början minskar behovet av individuella lösningar och dyra åtgärder för anpassningar i efterhand minskar. Det är många olika perspektiv och förutsättningar som behöver beaktas. Det som är nödvändigt för 10% av befolkningen, underlättar för 40% och är bekvämt för alla. Följande principer gäller för universell utformning likvärdig användning, flexibilitet i användning, enkel och intuitiv användning, uppfattbar information, tolerans för misstag, låg fysisk ansträngning, storlek och utrymme för åtkomst och användning. 37 Många produkter som tagits fram för att förenkla för några eller som hjälpmedel är idag norm, exempelvis dörrar som öppnar sig oavsett vem som närmar sig, vattenblandare på handfat, dataprogram som fungerar oavsett vilket språk som används. Universell utformning kan visa sig genom bostadsområden som utvecklas för att vara socialt hållbara – som motverkar boendesegregation och främjar trygghet, tillit och en god och jämlik hälsa. Där olika grupper känner sig jämlika och kan vara en delaktiga.

Bild 5. *Källa SKR*. Bilden illustrerar proportionell universalism vilket betyder generella åtgärder som anpassats i omfattning utifrån behov och utformats utifrån olika gruppers behov. Det som är nödvändigt för några fungerar för fler.

4.2 Befintliga brister i tillgängligheten

Idag finns fortfarande många hinder i vår miljö och omgivning. Arbetet med att identifiera och åtgärda hinder för att öka tillgängligheten är en prioriterad inriktning för genomförandet av Agenda 2030, ingen ska lämnas utanför. Arbetet behöver bedrivas systematiskt och uthålligt och utgå från analyser för att identifiera förekommande brister och hinder. Brister i tillgänglighet försvårar för många och särskilt personer med funktionsnedsättning att vara delaktiga på jämlika villkor som övriga befolkningen. Det kan handla om lokaler som inte alla kommer in i eller ta sig runt i, skyltning som inte går att förstå för alla eller aktiviteter där grupper inte kan delta i exempelvis på grund av språk.

Bild 6. Foto, HOS. I projektet Champa arena deltog medborgare och tjänstepersoner för att kartlägga tillgängligheten och hinder för delaktighet.

4.3 Individuella stöd och lösningar för individens självständighet

Individuella stöd och lösningar kan vara avgörande för individens möjlighet till delaktighet. 38 Universell utformning handlar om generella lösningar för att öka tillgängligheten, men det är inte alltid tillräckligt. Därför finns också behov av individuella stöd och lösningar som tillhandahålls av samhället som ett komplement. Individuella stöd och lösningarna kan ses som kompensation av brister i samhällets utformning eller som kompensation av funktionsförmåga. Det kan exempelvis handla om; hjälpmedel, ledsagning, färdtjänst, särskilt stöd i skolan och personlig assistans. Lösningarna strävar efter att säkerställa oberoende, självbestämmande och självständighet hos individen och möjliggöra delaktighet i samhället. Individuella stöd och lösningar måste hålla hög kvalitet och hög rättssäkerhet. Det innebär bland annat att det finns likvärdighet över landet. De ska också präglas av hög grad av självbestämmande för individen och att individen har möjlighet att vara delaktig i utformning och beslut. Ingen ska lämnas utanför.

5. Barn och unga

Barn och unga har det generellt bra i Sverige och Östersunds kommun. 39 Samtidigt finns det några utvecklingsområden som behöver extra fokus; trygghet, den praktiska implementeringen av Barnkonventionen, inflytande samt fysisk psykisk ohälsa. 40 Avsnittet om Barns fysiska och psykiska hälsa återfinns i riktlinjen om God folkhälsa och välbefinnande.41

I Östersunds kommun finns det 13758 barn. 42 I varje åldersspann mellan 0 och 18 år finns det således ca 765 barn.

38 <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2017/05/prop.-201617188/>

39 Barn och Ungas livsvillkor i Östersund. 2021

40 Ibid

41 Ibid

42 SCB. Juni 2021

5.1 Barnrättsperspektiv

När det gäller mänskliga rättigheter handlar det om statens, och i det här fallet kommunens skyldigheter mot individen och inte individens skyldigheter. Det är inte ovanligt att vuxna vill prata om att barn har skyldigheter i samband med att de har mänskliga rättigheter. Individens skyldigheter regleras i nationell lag, förordningar, likabehandlingsplaner och andra typer av regler på lokal nivå. Det är viktigt att framhålla att mänskliga rättigheter är något vi har för att vi är just människor. Rättigheterna är individuella och gäller för varje enskilt barn.

För att förstå vad ett barnrättsperspektiv är behöver man också förstå hur begreppen barnperspektiv och barnets perspektiv samverkar. Barnperspektiv beskrivs i teorin som att det är hur vuxna ser på barns situation. Begreppet kan beskrivas som ”att vuxna ser barnen, strävar efter att förstå dem och vidtar åtgärder som de bedömer vara till barnets bästa. I detta ingår att lyssna till barnet och respektera det som individ med egna uppfattningar.⁴³ När barnet själv ger uttryck för sin situation ger barnet sitt eget perspektiv. Barnkonventionen förmedlar ett synsätt, ett förhållningssätt som Östersunds kommun ska ha till barn, ett förhållningssätt som innebär att vi ser på barn som egna unika och kompetenta varelser och att varje barn är rättighetsbärare.

Bild 6. *Källa:* Östersunds kommun. Barn i rullstol.

Kommunen ska ha ett barnrättsperspektiv, där barnet eller barnen ska stå i centrum vid beslut eller åtgärder. Att ha ett barnperspektiv grundat i Barnkonventionen bygger på respekt för barnets egna behov, intressen och åsikter. Ett barnrättsperspektiv innebär att beslutsprocesserna ska utgå från barnets rättigheter.⁴⁴ I Östersunds kommun innebär det att vi ska kontrollera att barnets rättigheter är tillgodosedda *innan* vi fattar beslut. I praktiken innebär det för Östersunds kommun att vi systematiskt tillgodoser barn eller barnets rättigheter i alla processer. Detta understryks av den mycket omfattande utredningen Barnkonventionen och svensk rätt.⁴⁵

⁴³ SOU 2005:43 Vårdnad – Boende Umgänge, Barnets bästa, föräldrarnas ansvar.

⁴⁴ SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag s.92

⁴⁵ SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt.

Högsta Domstolen förtydligar detta i ett nyligen prejudicerande beslut.⁴⁶ Av domen framgår det att:

1. artikel 3 har en självständig betydelse i alla beslut som rör barn eller grupper av barn.
2. artikeln innefattar en rätt för barnet att få sitt bästa utrett, bedömt och beaktat.
3. artikel 3 ställer krav på att beslutsprocesser som rör barn innefattar en utredning av de konsekvenser som blir följden av beslutet.

Östersunds kommun arbetar för närvarande med att ta fram handlingsplaner för den praktiska implementeringen av Barnkonventionen. Handlingsplanerna hjälper oss att praktisk konkretisera barnkonventionen, och handlingsplanerna behöver återfinnas på *alla* nivåer i organisationen. Vid en första anblick kan man fundera om det tex behövs en sådan på ett demensboende? Men högst sannolikt så har brukaren barnbarn, eller barnbarnsbarn som vill besöka gammelmormor. Hur ser boendet ut? Är det anpassat så att våra unga känner sig välkomna?

5.2 Barn och ungas trygghet

Att barn och unga ska känna sig trygga är en självklarhet – oavsett om de befinner sig hemma, i skolan eller på andra platser i vår kommun. En trygg uppväxt är en förutsättning för att barn och unga ska ha goda levnadsvillkor och en nödvändig grund för andra områden i livet. Att skyddas från brott är även en förutsättning för barnkonventionens artikel 6 om barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling.

Men att barn och unga utsätts för brott och känner sig otrygga i sina egna bostadsområden är ett samhällsproblem. I en vanlig klass på 30 elever i årskurs 9 är det i genomsnitt sex elever som utsatts för lindrigt våld vid något tillfälle under det senaste året. Den vanligaste platsen att utsättas på är i skolan eller på skolgården. En av fem tjejer i årskurs 9 har utsatts för sexualbrott och det är vanligast att utsättas på fest, festival, konsert eller liknande⁴⁷. Att bli utsatt för brott kan få en rad negativa konsekvenser i sig, och rädslan för att bli utsatt igen kan samtidigt göra att man begränsar sin tillvaro och undviker olika sammanhang. Det är också viktigt att öka tjejers trygghet; 44 procent av tjejer i åldrarna 16–24 år känner sig otrygga när de går ut ensamma sent på kvällen i det egna bostadsområdet, eller avstår helt från att gå ut på grund av otrygghet.

⁴⁶ Högsta Domstolen, mål Ö 10-2020.

⁴⁷ Brottsförebyggande rådet (2020). Skolundersökningen om brott 2019 – Om utsatthet och delaktighet i brott.

Bild 7. *Källa*: Östersunds kommun. Ett barns öga, del av ansikte.

Att barn och unga utsätts för brott och känner sig otrygga i sina egna bostadsområden är ett samhällsproblem. Den vanligaste platsen att utsättas på är i skolan eller på skolgården.

En av fem tjejer i årskurs 9 har utsatts för sexualbrott och det är vanligast att utsättas på fest, festival, konsert eller liknande ⁴⁸. Att bli utsatt för brott kan få en rad negativa konsekvenser i sig, och rädslan för att bli utsatt igen kan samtidigt göra att man begränsar sin tillvaro och undviker olika sammanhang.

Barn och unga utsatt för brott. Att det påverkar trygghetskänslan är självklart. Den utsatthet som barn och unga lever i tycks heller inte förbättras över tid.⁴⁹

På ett nationellt plan har nästan hälften av alla elever i årskurs 9, 48 procent, under de senaste 12 månaderna utsatts för misshandel, hot, rån, sexualbrott eller stöldbrott.⁵⁰

Sedan 2015 har det inte skett några större förändringar i barns och ungas utsatthet för brott. Det finns heller inga stora skillnader i den totala utsattheten mellan killar och tjejer. Vilken typ av brott som barn och unga utsatts för skiljer sig dock åt. Skillnaden mellan killar och tjejer är tydlig när det kommer till sexualbrott. En av fem tjejer i årskurs 9 uppgav 2019 att de utsatts för sexualbrott vid något tillfälle under de senaste 12 månaderna. Om vi antar att situationen är liknande i Östersunds kommun motsvarar det ca 76 stycken tjejer i årskurs 9. Samma siffra för killar är 6 procent. Den totala andelen har dock minskat något jämfört med 2017.

Killar är samtidigt något mer utsatta för lindrigare våld jämfört med tjejer. År 2019 uppgav 18 procent av eleverna i årskurs 9 att de utsatts för lindrigare våld vid något tillfälle under de senaste 12 månaderna. Det är en minskning jämfört med år 2017 då andelen var 21 procent. År 2019 var andelen 21 procent bland killar jämfört med 14 procent bland tjejer. Utsattheten för grövre våld är mindre omfattande och har inte förändrats mycket över tid.⁵¹ 4 procent av eleverna i årskurs 9 uppgav 2019 att de utsatts för grövre våld vid något tillfälle under de senaste 12 månaderna.

48 Brottsförebyggande rådet (2020). Skolundersökningen om brott 2019 – Om utsatthet och delaktighet i brott.

49 Statistik kommer från sidorna Max18 och ungidag.se.

50 Brottsförebyggande rådet (2020). Skolundersökningen om brott 2019 – Om utsatthet och delaktighet i brott.

51 Lindrigt våld mäts med frågan ”Under de senaste 12 månaderna, har någon med avsikt slagit dig, sparkat dig eller utsatt dig för annat våld så att du fick ont, men inte behövde söka sjukvård?”. Grövre våld mäts med frågan ”Under de senaste 12 månaderna, har någon med avsikt slagit dig, sparkat dig eller utsatt dig för annat våld så att du skadades så mycket att du blev tvungen att besöka sjuksköterska/sjuksyster, läkare eller tandläkare?”.

Det är vanligare att bli utsatt för stöld än att bli utsatt för andra brott bland unga. År 2019 uppgav 27 procent av eleverna i årskurs 9 att de utsatts för stöld vid något tillfälle under de senaste 12 månaderna. Andelen som uppgav detta är på samma nivå som 2017. Det är vanligare att killar utsätts för stöld än att tjejer gör det. År 2019 var andelen bland killar 29 procent och bland tjejer var den 25 procent.

Andelen elever i årskurs 9 som uppger att de utsatts för hot vid något tillfälle under de senaste 12 månaderna var 12 procent år 2019. Andelen har legat på samma nivå sedan 2015. År 2019 var andelen 11 procent bland killar jämfört med 14 procent bland tjejer.

Många tjejer upplever otrygghet - man kan konstatera att nästan hälften av eleverna i årskurs 9 under de senaste 12 månaderna utsatts för någon typ av brott. Den upplevda otryggheten är särskilt tydlig när man tittar på skillnaden mellan könen. Andelen unga i åldern 16–24 år som känner sig otrygga i det egna bostadsområdet när de går ut ensamma på kvällen samt de som helt avstår att gå ut var 33 procent år 2020⁵². Här finns en skillnad mellan killar och tjejer som inte tycks minska över tid. År 2020 var det en betydligt större andel tjejer än killar som kände sig otrygga i det egna bostadsområdet när de gick ut ensamma på kvällen, 44 respektive 20 procent. Skillnaden mellan killar och tjejer har varit tydlig vid varje undersökning 2017 till 2020. I Skolundersökningen om brott finns det ingen jämförbar statistik på den upplevda otryggheten för barn och unga under 16 år. Vi vet dock att könsskillnaden i otrygghet även förekommer bland yngre barn i åldern 12 till 18 år.⁵³

Mobbning är en form av verbalt, fysiskt eller psykiskt våld. Liksom annat våld kan mobbning leda till såväl psykiska som fysiska besvär för den som blir utsatt, exempelvis låg självkänsla, oro, ångest, depressioner, självmordstankar och suicid. Barn som är utsatta under en längre tid upplever dessutom en lägre känsla av sammanhang och meningsfullhet och löper större risk att hamna i långvarigt utanförskap.⁵⁴

Stiftelsen Friends uppger att 9 procent av eleverna i årskurs 3 - 6 att de blivit mobbade av andra elever. Motsvarande siffra för årskurs 6 - 9 är 7 procent, där man kan se en viss skillnad mellan flickor (7 procent) och pojkar (5 procent) detta motsvarar ca 60.000 elever, eller 1-2 elever i varje klass.

Erfarenheter av mobbning är starkt relaterade till ohälsa generellt. I en förhållandevis ny systematisk metaanalys, baserad på 165 studier, dras slutsatsen att det finns övertygande bevis för ett orsakssamband mellan utsatthet för mobbning och allvarliga hälsokonsekvenser i form av ångest, depression, psykisk ohälsa och generell ohälsa, självskadebeteenden samt suicidtankar och suicidförsök. Det finns därtill möjliga indikationer på att utsatthet för mobbning medför ökat nyttjande av hälsovård bland flickor, lägre studieresultat, social isolering och ensamhet, psykosomatiska symptom samt problem med exempelvis övervikt och fetma.⁵⁵ Risken för suicidala tankar eller beteenden var två till fyra gånger större för barn som

52 Andelen unga i åldern 16-24 år som uppger att de känner sig mycket eller ganska otrygga när de går ut ensamma sent på kvällen i det egna bostadsområdet samt de som avstår från att gå ut på grund av otrygghet. Brottsförebyggande rådet (2020). Nationella trygghetsundersökningen 2020 – Om utsatthet, otrygghet och förtroende.

53 SCB (2018). Undersökningarna av barns levnadsförhållanden (Barn-ULF).

54 Flygare, E. & Johansson, B. (2013). Långvarig utsatthet drabbar hårt i Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar. Skolverket 2013.

55 E Moore S., E Norman, R., Suetani S., J Thomas, H., D Sly, P., G Scott, J. Consequences of Bullying Victimization in Childhood and Adolescence: A Systematic Review and Meta-Analysis.

utsatts utsätter andra och de barn som både utsätts och utsätter. Mobbning, i alla former innebär med andra ord en väsentligt ökad risk för suicid.⁵⁶ Andelen elever i åldrarna 11, 13 och 15 år som upplevt mobbning ökar bland både pojkar och flickor. Läsåret 2013/2014 svarade 12,6 procent att de blivit mobbade någon gång eller oftare de senaste månaderna. Under 2017/2018 hade andelen stigit till 19,4 procent.⁵⁷

En ny forskningsöversikt visar hur mobbning på internet ser ut för barn och unga. ⁵⁸ Den visar bland annat att det är vanligast att mobbningen handlar om negativa kommentarer om kropp och utseende. De som varit utsatta för utseenderelaterad nätmobbning har oftare en negativ kroppsuppfattning och känner mer kroppsskam än andra, vilket är allvarligt. Barn och unga anger i högre grad att de betar sig aggressivt på internet. Forskningsöversikten har sammanfattat den forskning som finns om nätmobbning och visar att internet kan göra att vissa beteenden förstärks, förhindras och uppstår. Flera mekanismer ligger bakom mobbningen på internet. Anonymitet gör det enklare att utsätta andra för nätmobbning eftersom det leder till mindre hämningar. Ofullständig kommunikation, att människor ofta interagerar utan att se varandras kroppsspråk, gör det svårare att avläsa varandras känslor. Forskningen visar även att nätmobbare kände sig mindre ångerfulla vid nätmobbning än annan typ av mobbning och att det kan vara svårare att förstå vilka konsekvenser den kan få. Orsaker till att barn och unga mobbar kan vara att de vill nå status och makt eller vill hämnas.

Våld i nära relationer - ungefär tio procent av alla barn i Sverige har upplevt våld i hemmet någon gång. Fem procent har gjort det ofta. Många barn som upplever våld blir också själva utsatta. Intervjustudier visar att tystnad ofta präglar barns reaktioner på våldet, vilket kan leda till att traumat osynliggörs.

Kommittén mot barnmisshandel har räknat med att tio procent av alla barn i Sverige någon gång har bevittnat våld i hemmet. I absoluta tal innebär det fler än 200 000 barn (2017).⁵⁹ För Östersunds kommuns del skulle det kunna innebära att närmare 700 barn ofta bevittnar våld i hemmet och att närmare 1400 barn har upplevt det någon gång.⁶⁰

Inom forskningen har man allt mer börjat lyfta fram att våldet är en del av de här barnens vardag. I stället för att säga att barnet bevittnar våld talar man i högre utsträckning om att de upplever våld. Detta sätter barnet och barnets perspektiv på våldet i centrum. Enligt vissa forskare kan det vara psykiskt mer skadligt för ett barn att uppleva våld i familjen än att själv utsättas för våld. Studier har visat att barn som upplever våld oftare än barn som utsätts för andra former av trauma utvecklar posttraumatiskt stressyndrom.⁶¹

I en studie från 2016 fick 4700 elever i årskurs nio i grundskolan samt i årskurs två på gymnasiet svara på frågor om utsatthet för våld under uppväxten. Nästan elva procent av eleverna uppgav att de hade utsatts för allvarlig fysisk barnmisshandel. Fem procent hade utsatts för fysisk barnmisshandel vid flera tillfällen. Fjorton procent av eleverna rapporterade att de upplevt att en förälder

56 Holt, M. K., Vivolo-Kantor, A. M., Polanin, J. R., Holland, K. M., DeGue, S., Matjasko, J. L., Reid, G. (2015). Bullying and Suicidal Ideation and Behaviours: A Meta-Analysis, 135(2), e496–e509. doi:10.1542/peds.2014-1864

57 Mobbningen ökar och fler mår dåligt i skolan (scb.se)

58 Sofia Berne och Ann Frisén. Utsatt på internet. En internationell forskningsöversikt om nätmobbning bland barn och unga. Statens medieråd 2020.

59 Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda. SOU 2001:72

60 I Östersunds kommun finns det 13578 barn. (SCB)

61 Barn som upplever pappas våld mot mamma – vad säger forskningen? Nordisk socialt arbeid 2007.

utövat fysiskt eller psykiskt våld mot en annan förälder. 62 Hot som uttalas i samband med våldsutövning tolkas ofta av barn som mycket allvarliga och verkliga. Barn som genomgår behandling för att bearbeta sina erfarenheter av våld har beskrivit en värld fylld av oro. De ser i många fall små möjligheter till förändring.

Intervjustudier med barn har visat att tystnad präglar barns reaktioner på våld i nära relationer. Tystnaden kan vara en strategi för att minimera riskerna. Men det kan också vara föräldrarna som förbjuder barnet att berätta. Möjligheterna att tala om våldet försvåras även av det tabu som finns runt våld i nära relationer. Tystnaden riskerar att förstärka isoleringen och beroendet av föräldrarna. Samtidigt begränsas barnets möjligheter att förstå, tolka och bearbeta våldet. Traumat blir osynligt.

Forskning har visat att mellan 30 och 60 procent av de barn som växer upp i våldsamma relationer själva har blivit utsatta för våld. Den stora spridningen är orsakad av att studierna använt olika urval, metoder och definitioner av våld. I majoriteten av fallen är det fäderna som är förövare, även om mödrar också utsätter sina barn för våld. 63

Hedersrelaterat våld och förtryck 64 - Barn och unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck berättar om en stor utsatthet där barnets hela närmsta nätverk kan ha varit delaktiga i kontrollen och förtrycket. Samtidigt beskriver många barn som Rädda Barnen träffat en stor okunskap hos vuxna. Att unga som lever under hedersförtryck är särskilt utsatta är uppenbart. Barn är beroende av att föräldrars skydd och omsorg. Att vara barn innebär att vara helt under vårdnadshavarnas skydd och föräldrar har rätt att fatta beslut om det som anses vara bäst för barnet. Många unga beskriver att de utvecklat strategier för att leva ett så normalt liv som möjligt. Att dölja sina tankar, känslor och beteenden är några av dem. Flera beskriver att det är svårt att balansera sina egna önskningar och familjens krav. Att som barn utsättas för våld kan ge omfattande konsekvenser på hälsan, livskvalitet, skolresultat och utveckling.

Hur barn påverkas av hedersvåld är individuellt, men det är tydligt att den som utsätts påverkas i en stor omfattning. De lider oftare av symptom som i olika grad påverkar deras vardag. Det kan till exempel handla om huvudvärk, magont och känslor av stress, oro och ångest. De barn som Rädda Barnen samtalet med beskriver flera känslan av att inte orka eller vilja leva. Vissa bär på obearbetade trauman med svårigheter att hantera konsekvenser som oro, ångest eller panikkänslor. Flera beskriver utvecklade självskadebeteenden som ett sätt att orka hantera svåra känslor. Barnen beskriver också att de inte ser en väg ut och att det kommer bli värre, framför allt ju äldre de blir. Det påverkar viljan och lusten att leva. Andra får höra att de kommer tvingas till att ta sitt liv om de inte uppför sig som de ska, eller att de kommer bli dödade av sin familj om de inte gör som förväntas. Barn som beskriver känslor om att inte orka leva är alarmerande. Det betyder att vi inte lyckas skydda dessa barn på det sätt de har rätt till. I stödchatten blir det också tydligt att barn som bär på andra sårbarheter är särskilt utsatta i en hederskontext.

Barn och unga med funktionsnedsättning är i betydligt högre grad utsatta för våld än barn och unga utan funktionsnedsättning. I flera epidemiologiska studierna har man funnit, att det är 2.0 - 2.3 gånger vanligare bland barn med långvarig sjukdom

62 Våld mot barn 2016. Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2017.

63 Barn som lever med våld i hemmet. Nationellt centrum för kvinnofrid 2010

64 Rädda Barnen. Rapport. 2021. ALLT JAG INTE FÅR GÖRA – UNGA OM HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

eller funktionsnedsättning att ha blivit mobbade.⁶⁵ Flera andra studier har kommit till liknande resultat. I den återkommande skolhälsoundersökningen i Sörmlands län med drygt 5 000 elever i årskurs 7 och 9 fann man att 25,4 procent av elever med kronisk sjukdom/eller funktionsnedsättning uppgav att de varit utsatta för mobbning under de senaste två månaderna jämfört med 12,6 procent bland de utan vare sig kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning, vilket medförde en mer än fördubblad risk.⁶⁶

Bland elever i hela Sverige årskurs 4, 6 och 9 i hela landet har man ställt frågor om erfarenheter av, och attityder till, kroppslig bestraffning och mobbning. Av de elever som angett någon form av sjukdom eller funktionsnedsättning svarade 16 procent att de blivit slagna jämfört med åtta procent av elever utan funktionsnedsättning.⁶⁷

Flera studier visar på att det är en överrisk för att bli utsatt för misshandel i och att barn med symtom på ADHD eller depression löper en fördubblad risk att också ha erfarenhet sexuella övergrepp. Mest utsatta var de med såväl symtom på ADHD och depression. Studien av Brunnberg och medarbetare (2012) visade att de barn och unga som hade fler funktionsnedsättningar var de som var mest utsatta för tvång vid den sexuella debuten.⁶⁸

Bland de med ADHD hade 21 procent bland pojkarna och 45 procent av flickorna erfarenhet av sexuella övergrepp. Bland ungdomarna med depression hade 24 procent av pojkarna och 42 procent av flickorna motsvarande erfarenhet. Av de med både ADHD och depression var det 48 procent av pojkarna och 47 procent av flickorna som uppgav att de utsatts för sexuella övergrepp.⁶⁹

Barn med NPF så som ADHD, Aspergers syndrom/Autismspektrumtillstånd (AST), språkstörningar och Tourettes syndrom, träffar betydligt mer sällan kompisar (35 % jämfört med 8 % i den jämförande studien) och uppgav de att de oftare var våldsutsatta i form av mobbning (23 % jämfört med 5 %) och hot (17 % jämfört med 4 %). De föräldrar till barn med NPF som besvarade enkäten uppgav en betydligt större oro för att deras ungdomar delade för mycket personlig information än andra föräldrar. De trodde även att deras barn oftare varit med om mer negativa upplevelser på nätet än andra barn. Föräldrarnas oro visade sig vara befogad genom att deras barn i högre grad utsatts för mobbning, sexuella kommentarer eller kontakter med vuxna i sexuellt syfte. ⁷⁰ Barn med funktionsnedsättning utsätts oftare för tvång vid den sexuella debuten.

Hur upplever barn och unga tryggheten i Östersunds kommun? En majoritet av eleverna känner sig trygga hemma, i bostadsområdet, på väg till eller från skolan, i skolan och på internet. Tryggheten är däremot lägre på klubben, träningen, i kollektivtrafiken samt på stan/i centrum. Tjejer i högstadiet känner sig minst trygga på dessa platser. När det kommer till utsatthet för mobbning, trakasserier och utfrysning framgår att tjejer i både högstadiet och mellanstadiet utsätts i högre grad

65 Janson, S., Långberg, B., & Svensson, B. (2007). Våld mot barn 2006-2007. En nationell kartläggning. Skriftserie 2007:4. Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Karlstads universitet.

66 Annerbäck, E-M., Wingren, G., Svedin, CG., & Gustafsson PA). Prevalence and characteristics of child physical abuse in Sweden – findings from a population-based youth survey. *Acta Paediatrica*, 99(8):1229-36. 2010

67 Svensson, B., Bornehag, C-G., & Janson, S. Chronic conditions in children increase the risk for physical abuse – but vary with socio-economic circumstances. *Acta Paediatrica*. . 2011

68 Brunnberg, E., Lindén-Boström, M., & Berglund, M. Sexual force at sexual debut. Swedish adolescents with disabilities at higher risk than adolescents without disabilities. *Child abuse & Neglect*, 36, 285- 295. 2012

69 Sonnby, K., Åslund, C, Leppert, J., & Nilsson, K. W. Symptoms of ADHD and depression in a large adolescent population: Co-occurring symptoms and associations to experience of sexual abuse. *Nordic Journal of Psychiatry*, 65:5, 315-322. 2014

70 Statens mediaråd 2015.

än killar. Majoriteten av de som utsätts har blivit utsatta i skolan. Tjejer har även i högre grad än killar upplevt att de blivit orättvist behandlade under de senaste sex månaderna. Majoriteten av de som utsätts har utsatts av andra elever eller ungdomar. Vad som också framgår i avsnittet om trygghet är att majoriteten av eleverna vet vart de kan vända sig för att få stöd om de blir illa behandlade eller mår dåligt. Kännedomen är något lägre i högstadiet än i mellanstadiet.⁷¹

5.3 Delaktighet och inflytande hos barn och unga

Delaktighet och inflytande är två separata, men sammanlänkade begrepp. Delaktighet handlar om processen att involvera barn och ta del av deras åsikter. Inflytande handlar om att barns åsikter påverkar de beslut som fattas.

Målet med delaktighet är att barn ska få inflytande i frågor och beslut som rör dem. För att delaktighet ska vara meningsfullt måste den också innebära ett visst inflytande över de beslut som fattas. Generellt är samhället uppbyggt på att det är vuxna som har beslutsmyndighet. För att barn ska få inflytande kräver detta att vuxna avstår från en del av sin beslutsmyndighet till barn, genom att göra dem delaktiga. För att betyda något måste delaktighet vara autentisk och meningsfull. Detta uppnås genom att barnen och deras verklighet tas som utgångspunkt. Det innebär att vuxna aktivt ska lyssna på barn, på det sätt som barnet vill. Detta kräver ett radikalt skifte hos väldigt många av oss vuxna som verkar i och för Östersunds kommun. Både i tanke och handling, där barn och deras kompetenser börjar värderas och inkluderas i mycket högre grad än vad som sker idag. För att uppnå detta innebär det att i Östersunds kommun ser barn och unga som egna individer med eget värde. Att de är delaktiga i alla sammanhang i vår kommun. Man kan också uttrycka det som att vår generella barnsyn behöver utvecklas – en generell perspektivförflyttning.

Varför är barn och ungas delaktighet och inflytande viktigt? Förutom att Barnkonventionen är lag och att det finns en rad andra nationella dokument som berör rätten till inflytande, tex Barnkonventionen och svensk rätt⁷² finns det många andra skäl för att göra barn och unga delaktiga och öka deras möjligheter till inflytande. Nedan ges exempel på vad som händer hos barn och unga om de upplever reellt inflytande. Det har under de senaste tio åren skett en markant ökning i mängden forskning som belyser och diskuterar delaktighet och inflytande där studier visar ett flertal positiva effekter av delaktighet. Både nationell och internationell forskning visar på positiva kopplingar mellan delaktighet, motivation, ansvar samt reella förändringar.

Forskarna Mager och Nowak har gjort en sammanställning och analys av 32 internationella forskningsstudier och dess resultat om delaktighet och inflytande.⁷³ Mer än hälften av studierna betonade att barnen utvecklade kunskaper som är viktiga för livet när de var delaktiga. Det kunde till exempel handla om ansvars känsla, kommunikationsförmåga, ledaregenskaper, förmågan att lyssna på andra, men även att uttrycka sig. Ytterligare en positiv effekt av delaktighet var att den egna hälsan och hälsorelaterade beteenden i vissa fall förbättrades. I skolmiljön rapporterade

⁷¹ Barn och ungas livsvillkor i Östersund 2021

⁷² En av de diskrimineringsgrunder som nämns i 1 kap. 2 § RF är ålder. Enligt förarbetena till bestämmelsen användes begreppet bl.a. för att betona att barn i princip ska bemötas som jämlika individer och att de ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå när det gäller frågor som rör dem själva

⁷³ Mager, U. & Nowak, P. (2012). Effects of student participation in decision making at school. A systematic review and synthesis of empirical research. *Educational Research Review*, 7, 38–61.

ungefär hälften av studierna att skol- och klassrumsklimatet hade förbättrats och att kränkande behandling minskat. Eleverna upplevde i mer än två tredjedelar av studierna att de blev lyssnade till och när de själva fick vara med i beslutsfattandet hade de även större acceptans för de beslut som fattades.

Bild 8. *Källa:* Östersund kommun Av unga till unga. Demokratiutvecklarna arbetade för att höja andelen förstagångsväljare i Östersunds kommun inför valet 2018. De överträffade målet med råge.

Det finns även nationell forskning som klarlägger och tydliggör effekter av delaktighet. Ett par exempel på forskning som belyser de positiva effekterna när det handlar om elevers kunskapsresultat, mobbning och hälsa är en studie av Ahlström.⁷⁴ I studien undersökte han sambandet mellan delaktighet, mobbning och kunskapsresultat (betyg). Elevdelaktighet handlade i detta fall om att kunna kommunicera med andra, att ge uttryck för sina åsikter och argumentera för dessa. Det handlade även om att lyssna till och respektera andras åsikter, att arbeta i demokratiska former, att kunna tänka kritiskt och aktivt delta i konfliktlösning. Resultaten framhöll även att om elever ges möjlighet till delaktighet har de större chans att få höga betyg. Samma förhållande, gäller för delaktighet och mobbning – skolor med hög andel delaktighet har en låg nivå av mobbning.

De som berörs av en verksamhet har också stor kunskap om den. Genom att inkludera barn kan beslut göras mer effektiva och träffsäkra. När beslut om insatser och åtgärder utgår från flera barns förutsättningar och behov, finns större chans att insatserna träffar rätt från början och resursanvändningen blir mer effektiv.

⁷⁴ Ahlström, B. (2010). Student participation and school success. The relationship between participation, grades and bullying among 9th grade students in Sweden. *Education Inquiry*, 1(2), 97-115.

Att vara delaktig och att ha inflytande har stor betydelse för en persons utveckling. Möjlighet att kunna påverka ger ett större självförtroende och en känsla av att man som människa är värd något, att man har en åsikt att tillföra och att det går att förändra. Att vara delaktig ger också en känsla av att bli tagen i anspråk och av att vara respekterad. Detta är inte minst viktigt i barn- och ungdomsåren. När unga är aktiva och därmed delaktiga utvecklas de som människor. För att demokratin ska fortleva måste barn och unga få känna sig delaktiga i samhället och kunna ta aktiv del i det politiska livet. Genom att delta i demokratiska arbetsformer lär sig barn och unga att inhämta fakta och lyssna på andras argument. Delaktigheten ger dem på så sätt en viktig livskompetens.

Folkhälsomyndigheten har i en forskningsöversikt belyst frågan om ökat inflytande för barn i frågor som rör dem själva har gynnsamma effekter på deras hälsa och välfärd. Sammantaget visade 20 av 24 genomgångna analyser att barns hälsa gynnades av ökat inflytande.⁷⁵

Genom att barn och unga ges ett ökat inflytande får vi bredare och bättre beslutsunderlag och därmed en ökad kvalitet i besluten. Att ta till sig en specifik generations kunskaper och erfarenheter innebär en kvalitetshöjning av de beslut som fattas. Genom att låta barn och unga delge sina synpunkter tillförs en dimension som inte kan fås på annat sätt. De upplevelser och de erfarenheter som barn och unga har av dagens samhälle kan bara de relatera till. Vi vuxna kan visserligen ta med oss erfarenheterna som vi hade som unga men de måste kompletteras med bilden som dagens unga ger oss för att det ska kunna bli ett fullvärdigt beslutsunderlag.

Barn har kunskap och erfarenhet som vuxna saknar. Barnet är expert på sitt liv och för att få veta hur det ser på sin situation och vilka åsikter barnet har, måste det tillfrågas. Oavsett vilken relation en vuxen har till ett barn, kan de inte föra barnets talan utan att viktiga aspekter som bara barnet har kunskap om riskerar att förloras.

När barn får inflytande och upplever att vuxna tar hänsyn till deras åsikter, bidrar det till att deras engagemang ökar. Ofta handlar det om att barnen fått ett förhållandevis stort inflytande på de beslut som fattas och att barn och vuxna har ett nära samarbete. Om barn får möjlighet att påverka fritidsutbudet i en kommun minskar skadegörelse, missbruk och kriminalitet. Barnen tar då mer ansvar, utifrån ett gemensamt engagemang.

Ett ökat inflytande för barn och unga kan medföra en bättre måluppfyllelse för kommunen. Det kan också medföra att verksamheter får ut mer av de resurser de satsar i form av tid och pengar. Exempelvis inom olika delar av den fysiska samhällsplaneringen. Det kan handla om skolmiljön, lekplatser eller trafiksäkerhetsåtgärder. Om barn och unga ges möjlighet att delta i dessa beslutsprocesser framkommer många saker som både kan leda till en större måluppfyllelse och ett bättre resursutnyttjande.

⁷⁵ faktablad 3 inflytande 11.pdf . Barnombudsmannen.se

Bild 9. Källa: Östersunds kommun. Barn tittar i sin mobiltelefon.

Egenmakt – det som på engelska kallas empowerment – handlar om att en individ eller grupp tar makt och kontroll över sina egna omständigheter, situationer och mål. Det är inte en huvudorsak till att göra barn delaktiga, men är ofta en positiv effekt som är värd att lyfta fram. Att få vara delaktig och ta plats i en beslutsprocess bidrar ofta till en känsla av egenmakt hos de barn som medverkar. På samma sätt blir detta något som saknas för de grupper av barn som återkommande gånger exkluderas. Genom att synliggöra och stärka grupper som har en svag röst och sällan ges inflytande, påverkas barnen ofta positivt. Genom deras delaktighet och inflytande kan självkänslan stärkas, deras handlingsutrymme i förhållande till sitt eget liv kan öka, och många upplever en större tillit till vuxna.

Under våren 2021 togs rapporten *Barn och ungas livsvillkor i Östersund fram*.⁷⁶ Här följer en sammanfattning:

I delen om inflytande och delaktighet framgår att 24-30 % av eleverna skulle vilja vara med och bestämma om olika frågor i kommunen. Vad som också framgår är att få elever, 3-6 %, däremot tror att politikerna skulle lyssna om de skulle vilja vara med och påverka. Drygt hälften av mellanstadieeleverna och 33-38 % av högstadieeleverna tror dock att politikerna *kanske* skulle lyssna. Högstadieeleverna svarar i högre grad än mellanstadieeleverna att de inte tror att politikerna skulle lyssna.

När det kommer till *hur* eleverna skulle vilja påverka uppger flest att de skulle vilja påverka via sociala medier.⁷⁷ Vad som också framgår är att en andel om 23 % av högstadiekillarerna och 38 % av högstadietjejerna gillat/delat inlägg om samhällsfrågor/politik på nätet, vilket också är den vanligaste formen av engagemang. När det kommer till *vad* eleverna vill påverka så är det många som vill påverka i frågor som rör skolan och fritidsaktiviteter.

⁷⁶ Barns livsvillkor i Östersund. 2021.

⁷⁷ Frågan besvarades endast av åk 7-9

Avsnittet visar också att de flesta eleverna delvis känner till sina rättigheter enligt Barnkonventionen. Mellanstadieeleverna känner i högre grad än högstadieeleverna helt och hållet till sina rättigheter.

6. Avstämning planeringsdirektiv

Riktlinjen om minskad ojämlikhet ska enligt planeringsdirektivet visa vad Östersunds kommun ska göra för att skapa ett samhälle där alla kan vara delaktiga utan hinder och där kommunen har ett barnrättsperspektiv. Riktlinjen ska också visa att ett samhälle utan hinder är ett jämlikt samhälle, och göra Östersund till en attraktiv plats att leva och verka i. Riktlinjen visar detta.

Planeringsdirektivet för ett resonemang om att kommunala verksamheter har möjlighet/rådighet att påverka flera faktorer som har betydelse för möjlighet till delaktighet, såsom samhällsplanering, skolverksamhet, vård, omsorg, miljö och natur. Riktlinjen visar att så är fallet.

Vidare anges i planeringsdirektivet att Riktlinjen behövs för att visa vad kommunen ska åstadkomma som skyldighetsbärare av konventioner och lagar på området. Detta framgår av Riktlinjen. Riktlinjen visar också vilken ambitionsnivå kommunen har som skyldighetsbärare av konventioner och lagar på området.

Planeringsdirektivet anger också ambitionsnivån på Riktlinjen genom att berätta vad den utgående strategin *Ett Östersund för alla – en strategi för ett inkluderande samhälle genom design för alla* har inneburit för Östersunds kommun: Ett Östersund för alla har varit en strategi för att förverkliga konventioner, lagstiftning och kommunens idé om delaktighet och tillväxt. Det har lett till många förbättringsarbeten i kommunen vad gäller delaktighet ur ett funktionshinderperspektiv men också kring normer i stort. Strategin har också lett till mycket uppmärksamhet, samarbeten, studier, evenemang och utmärkelser, lokalt, regionalt, på riksnivå men också internationellt. Riktlinjen visar en fortsatt hög ambitionsnivå på området.

Planeringsdirektivet anger också en att Östersunds kommun är medlem i WHO-nätverket *Age Friendly Cities and Communities* och har därmed en ambitionsnivå att förbättra möjligheterna för både äldre och personer med funktionsnedsättningar att leva hälsosamma och självständiga liv med ökad delaktighet i samhällsfrågor. Riktlinjen överensstämmer med dessa ambitioner.

Planeringsdirektivet har vidare en ambitionsnivå att barnrättsperspektivet ska genomsyra all verksamhet i Östersunds kommun. Att alla barn i kommunen är trygga och trivs, som känner att de är delaktiga och kan påverka sin vardag. Riktlinjen uppfyller denna ambitionsnivå.

Riktlinjen beaktar också särskilt de i planeringsdirektivet angivna lagarna och normerande styrdokument såsom exempelvis Agenda 2030, Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

Planeringsdirektivet anger att de 17 målen i Agenda 2030 är integrerade och odelbara, vilket innebär att de påverkar varandra i stor utsträckning. Om ett mål uppfylls förenklar det vägen att uppnå ett annat. Riktlinjen visar detta. Det prioriterade målet enligt planeringsdirektivet är Mål 10 Minskad ojämlikhet. Det framgår av Riktlinjen att Mål 10 är prioriterat. Vidare anger planeringsdirektivet att

övriga mål som särskilt ska beaktas är mål 1 Ingen fattigdom, mål 11 Hållbara städer och samhällen, samt mål 16 Fredliga och inkluderande samhällen. Dessa mål beaktas i Riktlinjen.

Slutligen anger Planeringsdirektivet att Riktlinjen ska ersätta följande styrdokument; *Ett Östersund för alla - en strategi för inkluderande samhälle genom design för alla* och *Handlingsplan barnfattigdom*. Riktlinjen ersätter dessa dokument.

7. Slutsats

Kommunen har rådighet att påverka en rad olika faktorer som leder till full delaktighet och jämlikhet. Alla kommunens verksamheter har möjlighet att skapa rätt förutsättningar för att medborgare ska kunna vara delaktiga vad gäller miljöer, produkter och tjänster. Det ska vara lätt för medborgare i Östersunds kommun att göra rätt.

Trots höga ambitioner om att skapa ett jämlikt samhälle går utvecklingen i vårt land på flera sätt i motsatt riktning. Skillnaderna mellan grupper ökar, liksom segregationen i olika avseenden. Detta indikerar att den norm som vi bygger och utvecklar vårt samhälle från i alltför liten utsträckning speglar den mångfald av förutsättningar och behov som finns hos människor. När många lämnas utanför stiger också samhällets kostnader. Både som reella välfärdskostnader och för att människor lämnas utan förutsättningar att kunna bidra till det gemensamma. Samhällets insatser behöver utformas så att de blir tillgängliga och användbara för så många som möjligt. Coronapandemin har inte minst visat på att det finns skillnader i hälsa och att ojämlikheten tydligt finns.

Kommunen liksom riket står inför en pågående demografisk förändring där människor lever längre och en allt större andel blir äldre. För att kunna fortsätta leverera samma standard och utbud av välfärd är det viktigt att jobba främjande och förebyggande för alla medborgare. Medborgare, och framförallt äldre medborgare, måste klara sig själva längre.

Som konstaterats ovan har barn det generellt sett - bra i Sverige och Östersund. Samtidigt visar forskning och aktuella undersökningar att det finns några tydliga utvecklingsområden. Om Östersunds kommun vill att barn och unga ska må bra, trivas och utvecklas så behöver vi på ett föredömligt sätt arbeta med psykisk hälsa, trygghet, inflytande och barnkonventionens praktiska implementering.

7.1 Östersunds kommun verkar för att utjämna skillnader i livsvillkor mellan olika grupper

Att utjämna skillnader i livsvillkor mellan grupper innebär att alla har möjlighet att vara delaktiga i det sociala, ekonomiska och politiska livet oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning – det leder till "Ett Östersund för alla". Kommunen verkar därför till förutsättningar så att medborgarna känner tillit till det demokratiska samhället och till varandra. Östersunds kommun verkar för bostadsområden som är socialt hållbara för att bland annat motverka boendesegregation.

Ekonomiska effekter

Ställningstagandet bedöms inte innebära behov av ökade driftanslag/investeringar.

7.2 Östersunds kommun verkar för att vara en åldrandevänlig kommun sett ur ett livsloppsperspektiv

Personer över 65 år och personer med funktionsnedsättning har möjlighet att leva hälsosamma och självständiga liv med ökad och stärkt delaktighet i samhällsfrågor i Östersunds kommun. Arbetet för att bli en åldrandevänlig kommun omfattar att skapa tillgängliga och trygga utemiljöer, transporter och bostäder, möjliggöra social delaktighet, social tillhörighet, ge tillgång till arbete/sysselsättning, stärka medborgarinflytande, erbjuda tillgänglig information och kommunikation samt tillhandahålla bra samhällsstöd och service. Personer över 65 år och personer med funktionsnedsättning är delaktiga i detta utvecklingsarbete.

Ekonomiska effekter

Ställningstagandet bedöms inte innebära behov av ökade driftanslag/investeringar.

7.3 Östersunds kommun ställer krav på universell utformning av miljöer, produkter och tjänster

Östersunds kommun ställer krav på universell utformning i stället för att utforma sär lösningar för vissa grupper. Lösningar är därför skapade för att fungera för så många som möjligt redan från början, i samverkan med olika aktörer och medborgare. Då kan fler vara delaktiga och kommunen slipper göra anpassningar i efterhand, det skapar hållbarhet över tid. I Östersunds kommun bemöts alla människor likvärdigt och det är den rådande normen.

Principer som ska beaktas är likvärdig användning, flexibilitet i användning, enkel och intuitiv användning, uppfattbar information, tolerans för misstag, låg fysisk ansträngning, storlek och utrymme för åtkomst och användning. Det som är nödvändigt för 20% av befolkningen, underlättar för 40% och är bekvämt för alla.

Ekonomiska effekter

Ställningstagandet bedöms innebära behov av ökade driftanslag/investeringar.

7.4 Östersunds kommun verkar för att systematiskt identifiera och undanröja hinder för delaktighet i alla samhällsområden

Hinder uppstår när människor inte kan vara delaktiga i samhället. Därför ska kommunen identifiera och undanröja hinder för delaktighet - en förutsättning är att medborgare involveras i processen. Kommunen arbetar systematiskt med att utveckla kommunikation och information om tillgänglighet till miljöer, produkter och tjänster.

Ekonomiska effekter

Ställningstagandet bedöms innebära behov av ökade driftanslag/investeringar.

7.5 Individen är delaktig i utformning och beslut av personliga lösningar som har hög kvalitet och är likvärdiga.

Individuella stöd och lösningarna kan ses som kompensation av brister i samhällets utformning eller som kompensation av funktionsförmåga. Individuella stöd och lösningar kan vara avgörande för individens möjlighet till delaktighet

för att säkerställa oberoende, självbestämmande och självständighet hos individen. För att göra träffsäkra insatser och lösningar är individen delaktig.

Ekonomiska effekter

Ställningstagandet bedöms inte innebära behov av ökade driftanslag/investeringar.

7.6 I Östersunds kommun finns ett starkt och tydligt barnrättsperspektiv

Ett barnrättsperspektiv innebär att beslutsprocesser och andra åtgärder ska utgå från barnets rättigheter. Genom att ha ett barnrättsperspektiv i alla frågor som rör barn och unga sätter vi dem i fokus och gör Östersund till en plats där alla barn och unga trivs, växer och gärna fortsätter att leva i.

Ekonomiska effekter

Ställningstagandet bedöms inte innebära behov av ökade driftanslag/investeringar.

7.7 Oavsett var barn och unga befinner sig i Östersunds kommun ska de känna sig trygga.

Östersunds kommun arbetar aktivt och förebyggande så att barn och unga känner sig trygga. Detta oberoende av orsak till otrygghet. Oavsett om orsaken är mobbing eller kränkningar, såväl fysiska som på nätet, våld i hemmet, hedersrelaterat våld eller förtryck, annat våld eller är otrygga i sin vardagsmiljö ska Östersunds kommun göra sitt yttersta för att barn och unga ska känna sig trygga. Östersunds kommun ska särskilt verka för barn och unga som lever i utsatta situationer.

Ekonomiska effekter

Ställningstagandet bedöms innebära behov av ökade driftanslag/investeringar.

7.8 I Östersunds kommun upplever barn och unga att de är delaktiga i samhället och kan påverka sin vardag

I Östersunds kommun är barn och unga kompetenta individer som är experter på sina egna liv. Kommunen skapar förutsättningar så att barn och unga ges möjlighet att vara delaktiga i samhället och göra sina röster hörda i frågor som påverkar dem och samhället.

Ekonomiska effekter

Ställningstagandet bedöms inte innebära behov av ökade driftanslag/investeringar.

8. Förtydliganden

Barn och unga i utsatta situationer - det finns flera orsaker till att barn och unga befinner sig i utsatta situationer. En del barn är utsatta för fysiska, psykiska eller sexuella övergrepp, andra kanske lever i en familj där det förekommer psykisk ohälsa eller missbruk. Andra bor i utsatta områden eller i familjer med små resurser och andra kan ha en funktionsnedsättning. Utsattheten i situationen beror ofta på omständigheter som barnet inte kan påverka och där barnets rättigheter riskerar att kränkas, där omgivningen/samhället har brustit i att tillgodose barnets rättigheter. Barn i utsatta situationer befinner sig i alla delar av samhället, i olika kontexter.

9. Relaterade dokument

Bakgrundsrapport, riktlinje för God hälsa och välbefinnande

Riktlinje för God hälsa och välbefinnande

Riktlinje för nationella minoriteter

Riktlinjen för jämställdhet.

Bilaga 1. Agenda 2030 och full delaktighet för alla – hur hänger det ihop med att målen är odelbara och att ingen ska lämnas utanför?

Nedan följer en beskrivning av hur arbetet för full delaktighet hänger ihop med Agenda 2030.

Mål 1-ingen fattigdom

Personer med funktionsnedsättning är en nyckelgrupp i arbetet med att nå målet, både nationellt och internationellt. Gruppen har i genomsnitt lägre disponibel inkomst än andra. De har också sämre möjligheter till ekonomisk självständighet och är ofta beroende av andra för stöd i sin vardag. För att motverka denna obalans krävs flexibla stödinsatser och en arbetsmarknad fri från diskriminering.

Mål 2 – ingen hunger

Personer med funktionsnedsättning är överrepresenterade i den del av befolkningen som lever under fattigdomsgränsen eller som inte har råd med näringsriktig mat varje dag. Det visar internationella jämförelser.

Mål 3 - God hälsa och välbefinnande

Mål 3 i Agenda 2030 handlar om att säkra hälsosamma liv och att främja välbefinnande för alla.

Bästa möjliga hälsa är en grundläggande rättighet, inklusive nödvändig hälso- och sjukvård, mat och vatten, ren luft och sanitet. Målet rör därför flera faktorer som påverkar hälsan i olika skeenden av livet.

I delmålen nämns bland annat minskad mödradödlighet, förebyggande av drog- och tobaksbruk och minskat antal trafikolyckor.

Personer med funktionsnedsättning skattar sin egen hälsa som sämre än den övriga befolkningen i studier av folkhälsan.⁷⁸ Ohälsan kan inte kopplas enbart till själva funktionsnedsättningen; den är mer omfattande än så. Möjligheterna till en god hälsa och välbefinnande måste därför förstås i relation till hinder för goda levnadsvillkor, individuella möjligheter och socioekonomiska eller miljömässiga faktorer.

Mål 4 – God utbildning för alla

En god utbildning för alla förutsätter att personer med funktionsnedsättning kan delta på jämlika villkor. För att det ska vara möjligt måste utformningen av lokaler, lärmiljö och läromedel vara sådan att alla kan ta del av utbildningen. I det ingår att säkerställa att elever och studenter får individuellt stöd i god tid att stödet håller hög kvalitet.

Det handlar också om att skapa en trygg skolmiljö där alla kan delta utifrån sina förutsättningar.

För att arbetet med jämlik utbildning ska nå målet måste elever och studenter själva få definiera behoven och delta i arbetet. Eleverna vet själva vad som bör prioriteras.

Det är särskilt viktigt att inhämta kunskap från elever med funktionsnedsättning eftersom de har särskild kunskap om vad som kan utgöra hinder för delaktighet.

Arbetet för en inkluderande och likvärdig utbildning för personer med funktionsnedsättning gäller hela utbildningssystemet: från förskola till högre utbildning.

Arbetet är också viktigt i relation till ett fortsatt lärande efter avslutad utbildning. Ett livslångt lärande ökar möjligheterna att delta i arbetslivet och i samhället i stort.

Mål 5 – Jämställdhet

Kvinnor och flickor är inte en homogen grupp. Därför måste vi ta hänsyn till fler aspekter än bara kön i arbetet med jämställdhet. Det är en förutsättning för att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning ska gynnas av ökad jämställdhet i samhället.

Lika viktigt är det att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning får möjlighet att delta i själva jämställdhetsarbetet, så att deras perspektiv och erfarenheter kommer med i arbetet.

Jämställdhet, icke-diskriminering och hållbar utveckling går hand i hand. Alla former av våld, diskriminering och skadliga beteenden mot kvinnor och flickor drabbar individen direkt, men det påverkar också hela samhället.

I arbetet med jämställdhet och icke-diskriminering är det viktigt att ta hänsyn till att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning kan utsättas för flerfaldig diskriminering: de riskerar att bli diskriminerade både på grund av sitt kön och på grund av sin funktionsnedsättning.

Mål 6 – Rent vatten och sanitet för alla

För att målet ska kunna nås måste man ta hänsyn till alla människors olika behov och förutsättningar när man utformar till exempel offentliga toaletter, badrum och omklädningsrum. Man måste också identifiera och undanröja hinder i byggnader

⁷⁸ Befolkningsundersökning FoHM

som skolor, på arbetsplatser, sjukhus, restauranger, bibliotek, badhus, museer och vid evenemang.

Mål 7 – Hållbar energi för alla

Målet hänger samman med dagens utmaningar som klimatförändringar, fattigdom och inkluderande tillväxt. Att lyfta situationen för personer med funktionsnedsättning i relation till mål 7 är nödvändigt för att ingen ska lämnas utanför i den hållbara utvecklingen.

Mål 8 – Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt

En viktig förutsättning för delaktighet i samhället är att det ska finnas jämlika möjligheter och villkor för alla att ta sig in på arbetsmarknaden. I det ingår att inte bli diskriminerad eller trakasserad på grund av funktionsnedsättning.

En annan viktig förutsättning är möjligheten till stöd, till exempel vägledning, arbetsförmedling och yrkes- och vidareutbildning.

På en hållbar arbetsplats finns det jämlika villkor för alla att utföra arbetsuppgifter och delta på möten. För att skapa en arbetsmarknad som är inkluderande för personer med funktionsnedsättning behöver arbetet omfatta tillgänglighet, både vad gäller fysiska byggnader och andra typer av anpassningar.

Det kan handla om arbetsplatser, arbetsrum, sociala ytor och andra arbetsmiljöer. Det kan också handla om att skapa tillgängliga rekryteringsprocesser, och att tillhandahålla tillgängliga interna verktyg och hjälpmedel.

Mål 9 – Hållbar industri, innovationer och infrastruktur

Syftet med målet är att hitta hållbara lösningar på både ekonomiska, sociala och miljömässiga utmaningar. En viktig del i arbetet är att se till att industrin och såväl den fysiska som digitala infrastrukturen ger förutsättningar för inkludering och delaktighet i samhället för så många som möjligt.

Infrastruktur är grundläggande funktioner i samhället och innovationer kan göra samhället mer tillgängligt, och därmed göra att fler kan vara delaktiga. Det handlar bland annat om att skapa nya, tillgängligare funktioner som gör samhället användbart för fler.

Om arbetet utgår från principen om universell utformning ökar möjligheterna att nå hela den mänskliga mångfalden och möta användarnas olika behov, förutsättningar och önskemål.

Mål 11. Hållbara städer och samhällen

Mål 11 i Agenda 2030 handlar om att planera och utforma bostäder, infrastruktur, transporter, återvinning och andra offentliga platser på ett hållbart och säkert sätt.

Det omfattar också säkrare hantering av kemikalier. En hållbar stadsutveckling bidrar till både ekonomisk tillväxt, att minska sociala ojämlikheter i samhället och att bemöta miljömässiga utmaningar.

Inkludering och delaktighet av personer med funktionsnedsättning i arbetet med hållbara städer och samhällen nämns i två av delmålen

1. delmål 11.2 om att tillgängliggöra hållbara transportsystem för alla
2. delmål 11.7 om att skapa säkra och inkluderande grönområden för alla.

Ett hållbart samhällsbygge förutsätter arbete med tillgänglighet.

Genom att utgå från principen om universell utformning kan man möta krav på tillgänglighet och användbarhet, då man redan från början tänker på vilka användarna är utifrån deras olika behov, förutsättningar och önskemål.

På så sätt kan vi bygga strukturer och hitta lösningar i våra städer och samhällen som är användbara för så många som möjligt.

Offentlig upphandling är ett bra verktyg i arbetet med att nå målet. Med hjälp av kravställning i upphandling kan offentliga aktörer se till att olika typer av service, tjänster och produkter håller hög kvalitet och är tillgängliga.

Mål 12 – hållbar konsumtion och produktion

Målet visar vikten av att alla har förutsättningar att bidra till hållbar utveckling. För att uppnå en hållbar utveckling behöver vi dels bli medvetna om hur varor och resurser används, dels börja tänka på nya sätt för att minska våra ekologiska fotavtryck.

Offentlig upphandling spelar en viktig roll i arbetet med att skapa en mer hållbar konsumtion och produktion.

Specifikationer i upphandling behöver utgå från samtliga dimensioner av hållbar utveckling, genom att ta hänsyn till både användares behov, ekonomiska resurser och klimat- och miljöpåverkan.

Mål 13 – Bekämpa klimatförändringarna

Personer med funktionsnedsättning är ofta särskilt utsatta för risk vid exempelvis naturkatastrofer och extremväder. Därför är det viktigt att säkerställa att de åtgärder och den beredskap som finns för framtida hot omfattar personer med funktionsnedsättning. Det är en viktig utgångspunkt för krisberedskap, informationssäkerhet och befolkningssäkerhet.

Åtgärder inom krisberedskap kan exempelvis innebära att se till att information, infrastruktur, service och tjänster är inkluderande och tillgängliga. Annars riskerar personer med funktionsnedsättning att lämnas utanför i händelse av kris.

Alla invånare i samhället ska aktivt kunna vara en del i arbetet mot en hållbar miljömässig utveckling på jämlika villkor. Det gäller även personer med funktionsnedsättning.

Kunskap om klimatförändringarna och dess konsekvenser är en grundförutsättning för att kunna bidra till en hållbar utveckling. Det är därför viktigt att information, nyheter och utbildning om klimatförändringar är inkluderande och tillgängliga. Det gäller också information om klimatförändringarnas konsekvenser och vad som kan göras för att vända utvecklingen.

Arbetet mot klimatförändringarna kräver också ett praktiskt handlande. Ett exempel på det är att sopsortera och återvinna. Det kräver att sopstationer och återvinningscentraler är tillgängliga även för personer med funktionsnedsättning.

14. Hav och marina resurser

På individnivå är kunskap om utmaningar som överfiske, försurning, föroreningar och plast i hav och vatten grundläggande för att kunna bidra till en hållbar utveckling. Vi måste också ha kunskap om hållbar konsumtion och om vikten av att minska vårt användande av plast.

Alla invånare i samhället ska medvetet kunna vara en del i arbetet mot en hållbar miljömässig utveckling.

Mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald

Miljöförstöring är ett hot mot klimatet, hälsan och djurarternas överlevnad. Mål 15 visar tydligt hur den miljömässiga dimensionen av hållbarhet hänger samman med ekonomisk och socialt hållbar utveckling.

Mål 16. Fredliga och inkluderande samhällen

Fredliga samhällen och frihet från våld utgör både ett mål och ett medel för hållbar utveckling. Inkluderande, ansvarsfulla och rättvisa institutioner är grunden för en god samhällsstyrning fri från konflikter, korruption och våld. Alla människor är lika inför lagen och ska ha lika tillgång till rättvisa och möjligheter att utöva inflytande och ansvarsutkrävande över beslutsfattande.

Det är en uppgift för offentliga aktörer, till exempel socialtjänst och rättsväsende, att efterleva och upprätthålla rättskapaciteten för alla. Det innebär att personer med funktionsnedsättning ska kunna utöva och utkräva sina rättigheter på jämlika villkor som andra.

Detta kräver kunskap om rättigheter, tillgänglighet och användbarhet. Det gäller såväl fysiska byggnader som information och kommunikation, både generellt inom tillgänglighetsarbete och specifikt för individuella stöd till den som behöver.

Att bygga fredliga och inkluderade samhällen kräver ett lyhört, inkluderande och representativt beslutfattande på alla nivåer.

Tillgång till information är en rättighet och grundläggande för möjligheten att vara med och påverka. Därför måste information finnas tillgänglig på ett sätt som alla människor förstår.

Genom att utgå från principen om universell utformning ökar möjligheten att fler nås av informationen, när man från början utgår från vilka mottagarna är.

Individuella lösningar är också nödvändigt. Det gäller att tänka sådant som fysisk och digital tillgänglighet, att använda begripligt språk och att översätta till olika språk som finns representerade i Sverige.